

Pohřební rítus – Doba bronzová

cca 2200 až 800 př. n. l.

V tomto období zaznamenáváme masové rozšíření bronzu, který je užíván již nejen jako luxusní zbraně či šperky, ale také k výrobě pracovních nástrojů. Pohřební rituály a zacházení s těly zemřelých se liší regionálně a časově mezi jednotlivými kulturními okruhy a skupinami.

Odkryv mohyly z doby bronzové u Stříbra.

Bohatý popelnicový hrob z doby bronzové z Jíčina.

Starší doba bronzová - Únětická kultura cca 2300 až 1700 př. n. l.

Obr. 2. Morava ve starší době bronzové. Červeně – území Moravy; žlutě – únětická kultura; modře – nitranská kultura (podle, autor: Z. Mírová).

Rozšíření únětické kultury v Evropě a v České republice.

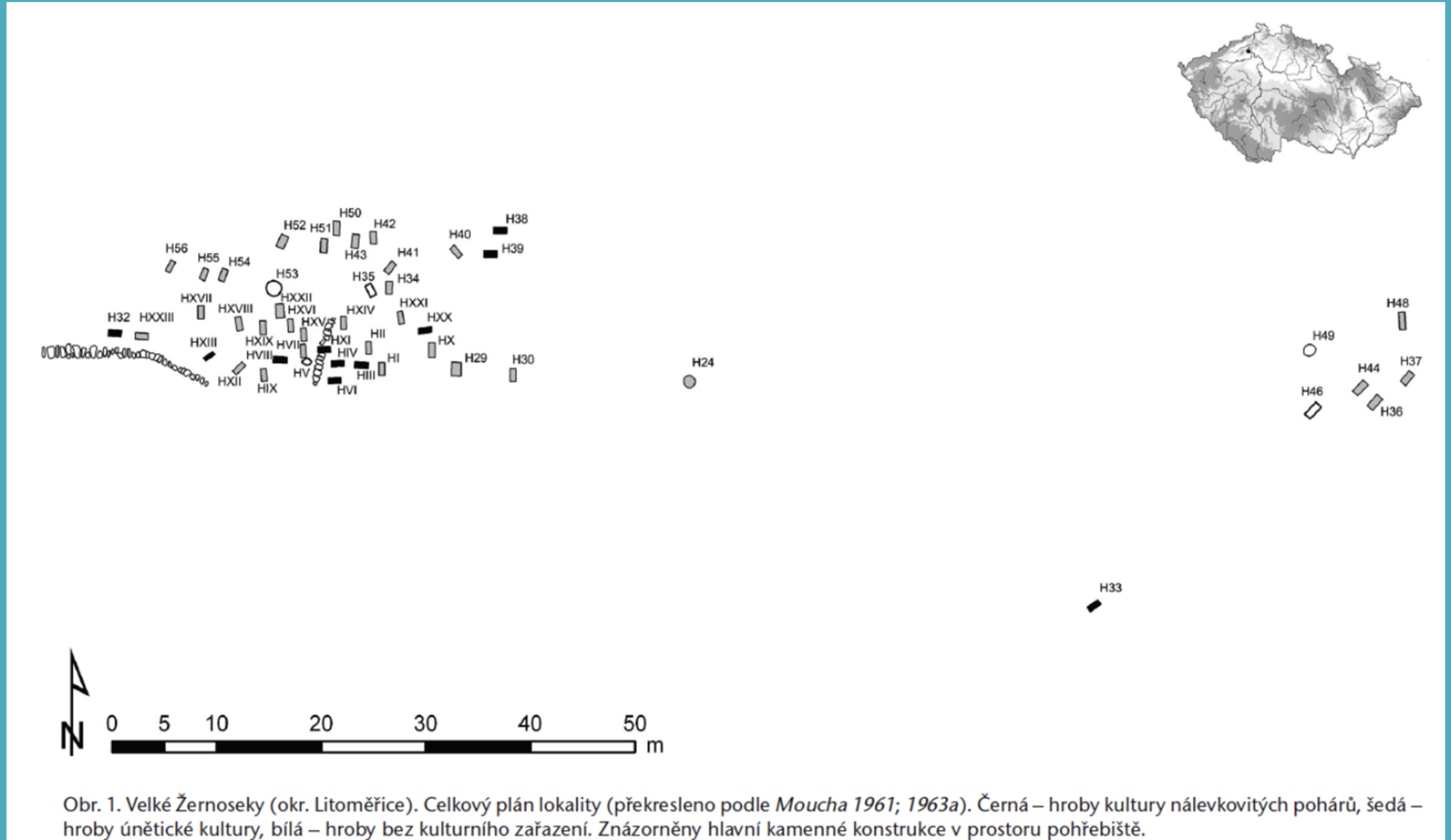
Velikost pohřebišť a jejich struktura

Velikost pohřebních areálů je podmíněna velikostí komunity, či komunit, které na těchto pohřebních areálech pohřbívaly, a také dobou, po kterou byl daný pohřební areál používán. V případě únětické kultury v Čechách převažují pohřebišťe spíše menších rozměrů, a to jak ve starším, tak i v mladším období únětické kultury. Pohřebišťe únětické kultury se nacházejí v těsné blízkosti sídlišť.

velikost	starší období	mladší období
do 20 hrobů	92,70%	83,30%
do 50 hrobů	5,20%	15,20%
nad 50 hrobů	2,10%	1,50%

Procentuální zastoupení pohřebišť různých velikostí z celkového počtu pohřebních lokalit v Čechách.

V rámci jednotlivých pohřebišť jsou hroby uspořádány do skupin či pravidelných řad. V některých případech mohou být obě formy uspořádání přítomny v rámci jediného pohřebního areálu.

Obr. 1. Velké Žernoseky (okr. Litoměřice). Celkový plán lokality (překresleno podle Moucha 1961; 1963a). Černá – hroby kultury nálevkovitých pohárů, šedá – hroby únětické kultury, bílá – hroby bez kulturního zařazení. Znáznorněny hlavní kamenné konstrukce v prostoru pohřebišť.

Hroby byly v rámci pohřebišť na povrchu pravděpodobně určitým způsobem označeny, jelikož se pouze výjimečně vzájemně porušují.

Pokud však dochází k narušení staršího hrobu, jedná se ve většině případů o záměrnou činnost. A to v souvislosti s uložením mladšího pohřbu do starší hrobové jámy, nebo se jedná o další manipulace s kosterními pozůstatky např. při vykrádání hrobů.

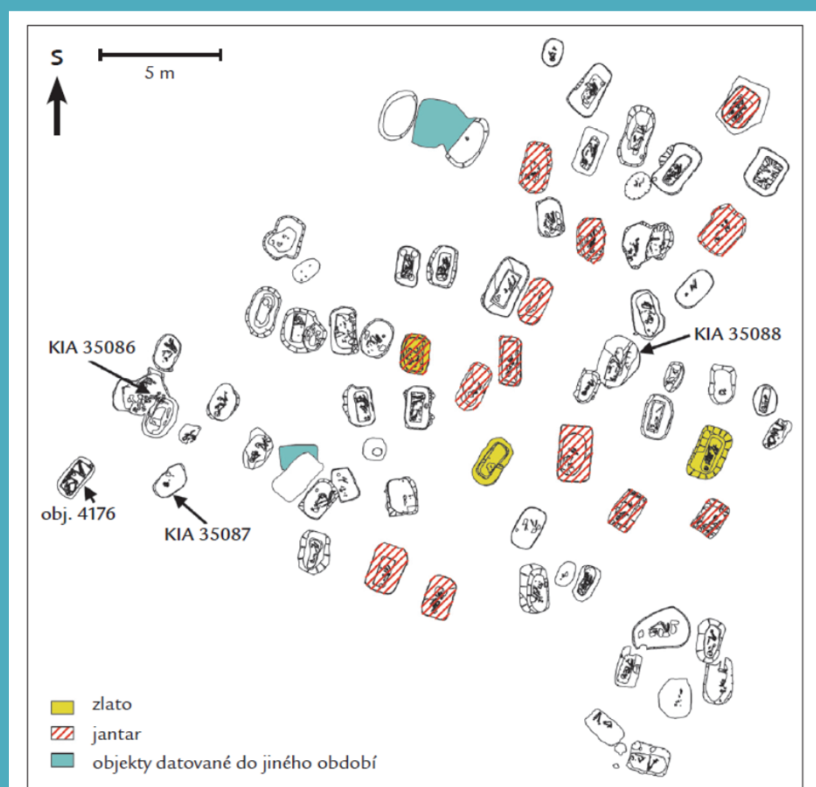
V některých případech jsou hroby natěsnány velmi blízko u sebe, a to i přesto, že pohřebiště není limitováno nějakým těsným prostorem. I v těchto případech se jedná pravděpodobně o záměrné umístění mladšího hrobu do těsné blízkosti hrobu starších.

Porušený hrob z Malešovic u Brna. V tomto případě došlo pravděpodobně k vykradení hrobu.

V prostředí únětické kultury je charakteristická jednotná orientace hrobových jam, a to bez ohledu na pohlaví zemřelých.

Hlavní orientací, jak ve starším, tak i v mladším období únětické kultury, je poledníková orientace hrobu (J-S), přičemž hlava zemřelého směřuje k jihu. Tato striktní orientace byla převládající ve více než 60 % případů. Ostatní případy představují většinou pouze drobné odchylky od základní orientace přičemž ve starším období převažují odchylka hlavou k JZ a v mladším období hlavou k JV.

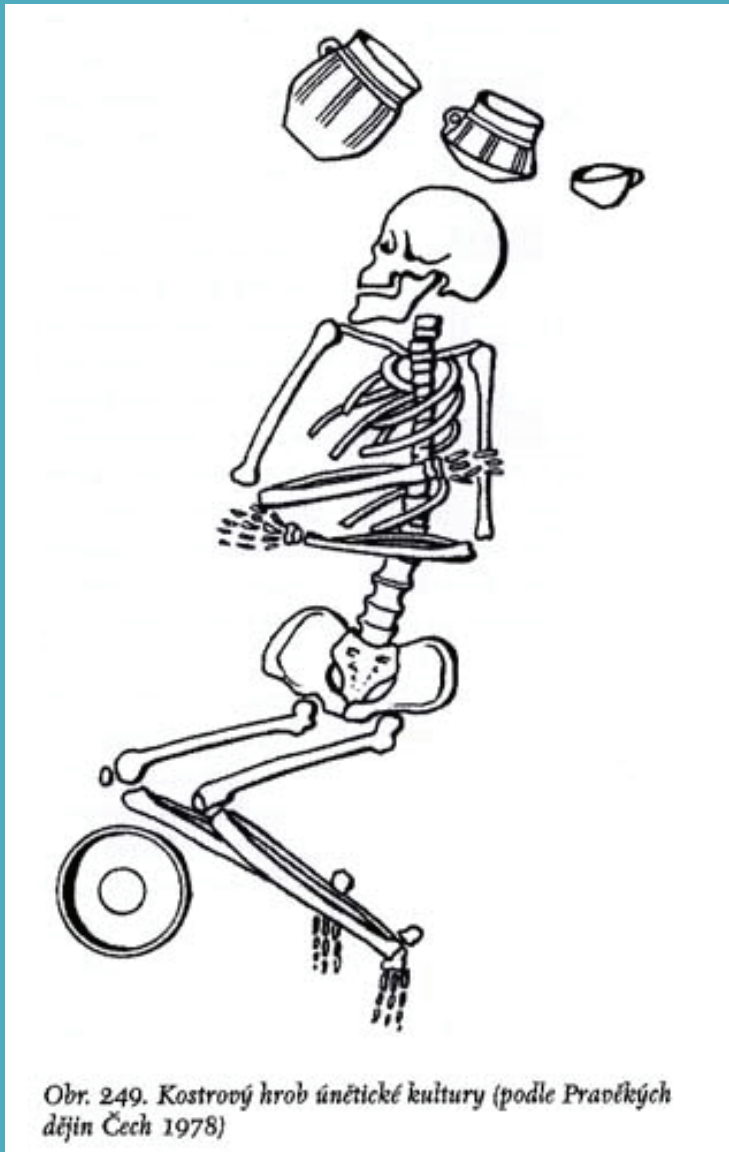

■ Obr. 4 Vlněves, okr. Mělník. Plán jedné z velkých skupin hrobů únětické kultury na lokalitě.

■ Obr. 5 Vlněves, okr. Mělník. Plán středně velké skupiny hrobů únětické kultury na lokalitě.

Ve starším i mladším období únětické kultury je preferována poloha zemřelého ve skrčené poloze na pravém boku, přičemž v některých případech je přetočena pouze dolní polovina těla a trup spočívá na zádech.

Únětický hrob z Brna- Zábrdovic

Zaznamenáváme však i četné pohřby uložené v neanatomické poloze či nálezy uložení nekompletních koster.

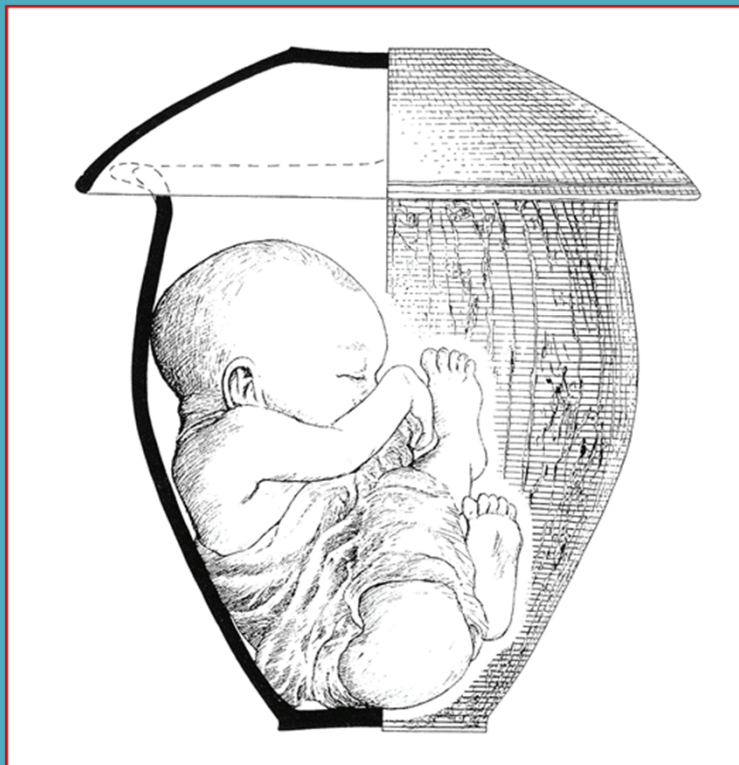
V souvislosti s nekompletními či neanatomicky uspořádanými pohřby je v některých případech zaznamenána manipulace z lebkami. Některé pohřby jsou tvořeny pouze lebkou, některým naopak lebka chybí. Rovněž byly pozorovány případy, kdy mimo jednoho kompletního pohřbu byli v hrobové jámě uloženi další jedinci, kteří byli reprezentováni pouze lebkou.

Mimo uložení nespálených pozůstatků byly zaznamenány ojedinělé případy, ve kterých byly do hrobu uloženy spálené kosti. Jedná se o lokality Polepy a Běsno.

Zvláštní skupinou jsou záměrné rituální pohřby v sídlištních objektech. Hroby na sídlištních únětické kultury jsou poměrně častým jevem a setkáváme se s nimi na celém území jejího rozšíření.

V mladším období únětické kultury, a zejména v jeho závěru, se setkáváme i s uložením dětských pohřbů do velkých keramických zásobnic. Jedná se o pohřby typu pithoi, jejichž původ je tradičně kladen do oblasti Středomoří.

Pohřeb je v těchto případech uložen do keramické nádoby, jejíž ústí je zakryto druhou nádobou, mísou či plochým kamenem. Přítomnost těchto pohřbů byla zaznamenána jak v prostoru pohřebišť, tak i lokalit sídlištního charakteru. V Čechách jsou tyto pohřby zaznamenány asi na 20 lokalitách. Na Moravě známe doklady toho typu pohřbu např. z lokality Tuřany.

Rekonstrukce pohřbu typu pithoi.

Hroby a jejich úprava

Hrobové jámy mají nejčastěji obdélníkový nebo oválný tvar. Jiné tvarové typy hrobových jam jsou zcela marginální.

Rozměry hrobových jam se pohybují v rozsahu délky 0,7 až 3 m s průměrem cca 1,6 m. Šířka se pohybuje průměrně kolem 0,8 až 0,9 metru. Hroby mužů a žen se velikostí jámy neliší (na rozdíl např. od kultury zvoncovitých pohárů), jen dětské hroby bývají kratší.

Hrob únětické kultury z lokality Drahelčice.

Ve starším období únětické kultury převažují hroby uložené v prosté zemi v oválné nebo pravoúhlé hrobové jámě beze stop další úpravy. V Čechách v tomto období cca 28% hrobů obsahuje kamenné konstrukce spíše jednoduššího typu jako je několik kamenů po stranách hrobové jámy nebo nepravidelné obložení. Složitější kamenné konstrukce tvoří pouze kolem 10% případů.

V mladším období únětické kultury se podíl hrobů s kamennými konstrukcemi zvyšuje až na 57%, přičemž se ve větší míře objevují složitější kamenné konstrukce typu skříňových obložení kameny, vyložení dna hrobu kameny apod.

■ **Obr. 8** Vlíněves, okr. Mělník. Dokumentace nálezové situace hrobu č. 4112. Foto P. Limburský.

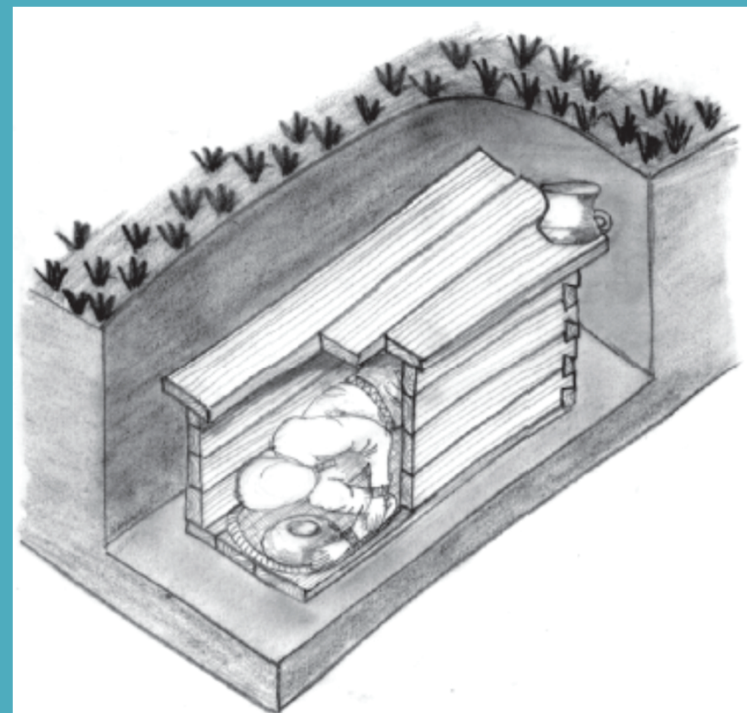
■ **Obr. 9** Vlíněves, okr. Mělník. Dokumentace nálezové situace hrobu č. 4112. Foto P. Limburský.

Kromě kamenných konstrukcí byly k úpravám hrobu používány rovněž organické materiály jako dřevo a kůra. Z těchto materiálu byly vyráběny rakve, schránky či výstelky, do kterých byly ukládány pohřbení jedinci.

Přestože se tyto druhy konstrukcí v našem prostředí nedochoávají, byly v některých případech pozorovány jejich zbytky, nebo lze na jejich přítomnost usuzovat z nepřímých indicií.

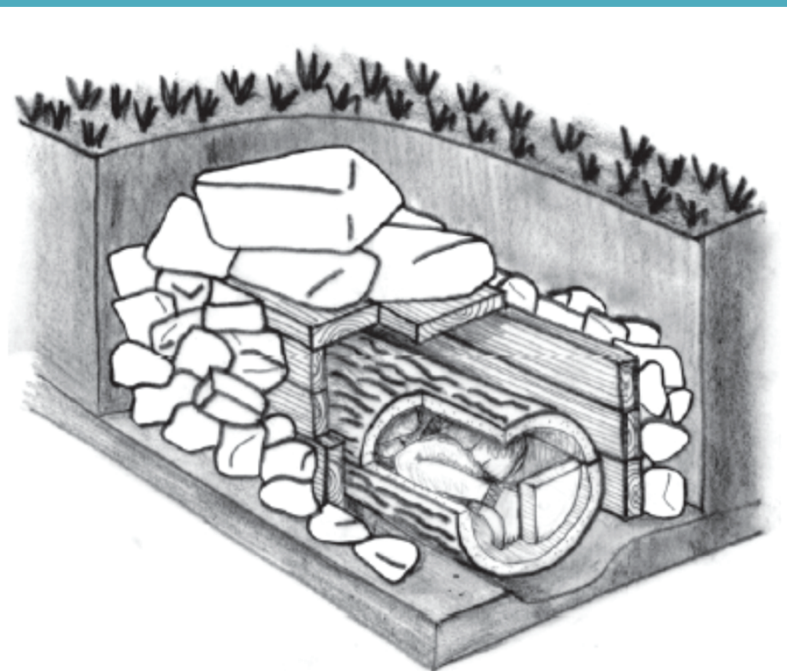
■ **Obr. 6** Vlíněves, okr. Mělník. Dokumentace nálezové situace hrobu č. 4176. Foto P. Limburský.

■ **Obr. 7** Vlíněves, okr. Mělník. Kresbná rekonstrukce hrobu č. 4176. Kresba N. Košťová.

Vyskytují se rakve dlabané z kmene stromu, schránky vyrobené z dřevěných desek, dřevěná nosítka či máry a výstelky a obaly z kůry a dalších organických materiálů.

Většina z dokumentovaných příkladů dřevěných konstrukcí, rakví či schránek, náleží mladšímu období únětické kultury a pouze výjimečně se s nimi setkáváme ve starším období.

■ **Obr. 10** Vlíněves, okr. Mělník. Kresbná rekonstrukce hrobu č. 4112. Kresba N. Košťová.

Ukládání do rakví se interpretuje jako snaha po uzavření a izolování mrtvého v omezeném prostoru a úmysl ochránit ho tak od přímého styku s horním zásypem hrobu. Rakev by tedy měla plnit stejnou funkci jako vydřevená jáma a komora.

Rakev mohla být vyrobena z dřevěných desek, vydřevaného kmene stromu, kůry, prutů nebo jílovité hlíny. Rakve se nacházejí jak v prosté zemi, tak v hrobkách z kamenů a na pohřebištích nebyly rakve žádnou vzácností (doloženy např. v Rebešovicích u Rajhradu; Březně u Loun; Kamýku-Velkých Přílepech). V našem prostředí jsou však většinou dochovány pouze formou tmavšího zbarvení zeminy v hrobě.

Ve velké většině případů zaznamenáváme uložení jednoho člověka v rámci jedné hrobové situace. Ve starším období ÚK je podíl vícenásobných pohřbů v Čechách cca 16 % a v mladším období je to již pouze kolem 6%.

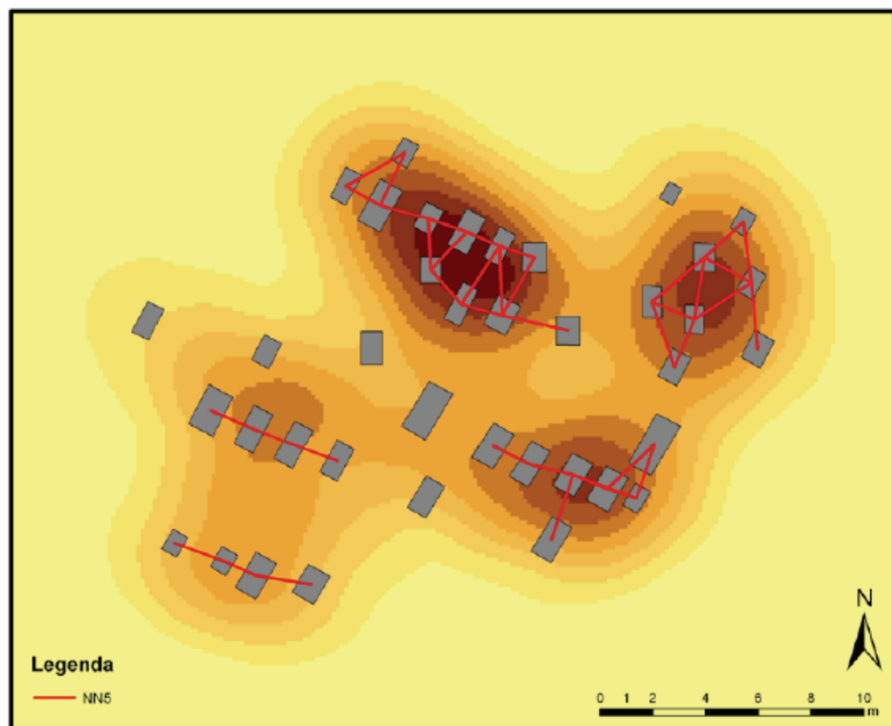
Můžeme rozlišit dva typy těchto pohřbů podle časového vztahu uložení zemřelých a to pohřby vícenásobné současné a následné.

Následné pohřby jsou pohřby dvou nebo více jedinců, jejichž uložení do země proběhlo v určitém časovém intervalu od sebe. Kosti dříve uloženého jedince bývají v tomto případě často odsunuty stranou nebo byly od sebe odděleny vrstvou hlíny. V některých případech jsou tyto situace interpretovány jako rodinné hrobky.

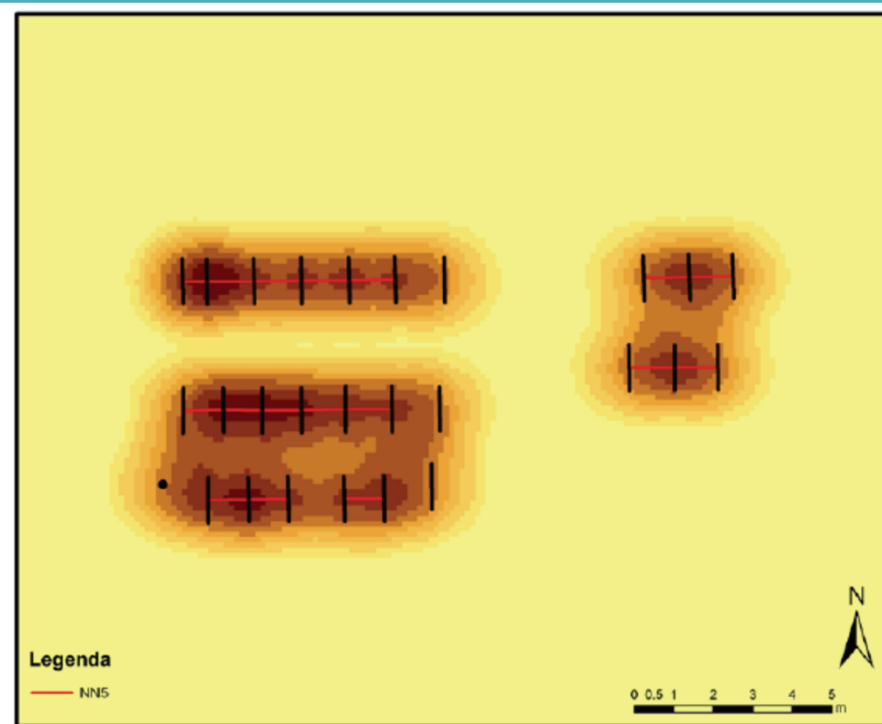

Příklad skupinového hrobu z lokality Plaňany.

Několikanásobné používání téhož hrobu a společné ukládání zemřelých může ukazovat na vnitřní vazby mezi členy. Právě tak na určité sociální vztahy v rámci pohřebiště mohou ukazovat skupiny hrobů.

Obrázek 1. Dolní Počernice (P9). Plán Pohřebiště s vyjádřením hustoty hrobů a nejmenších vzájemných vzdáleností na úrovni 5%.

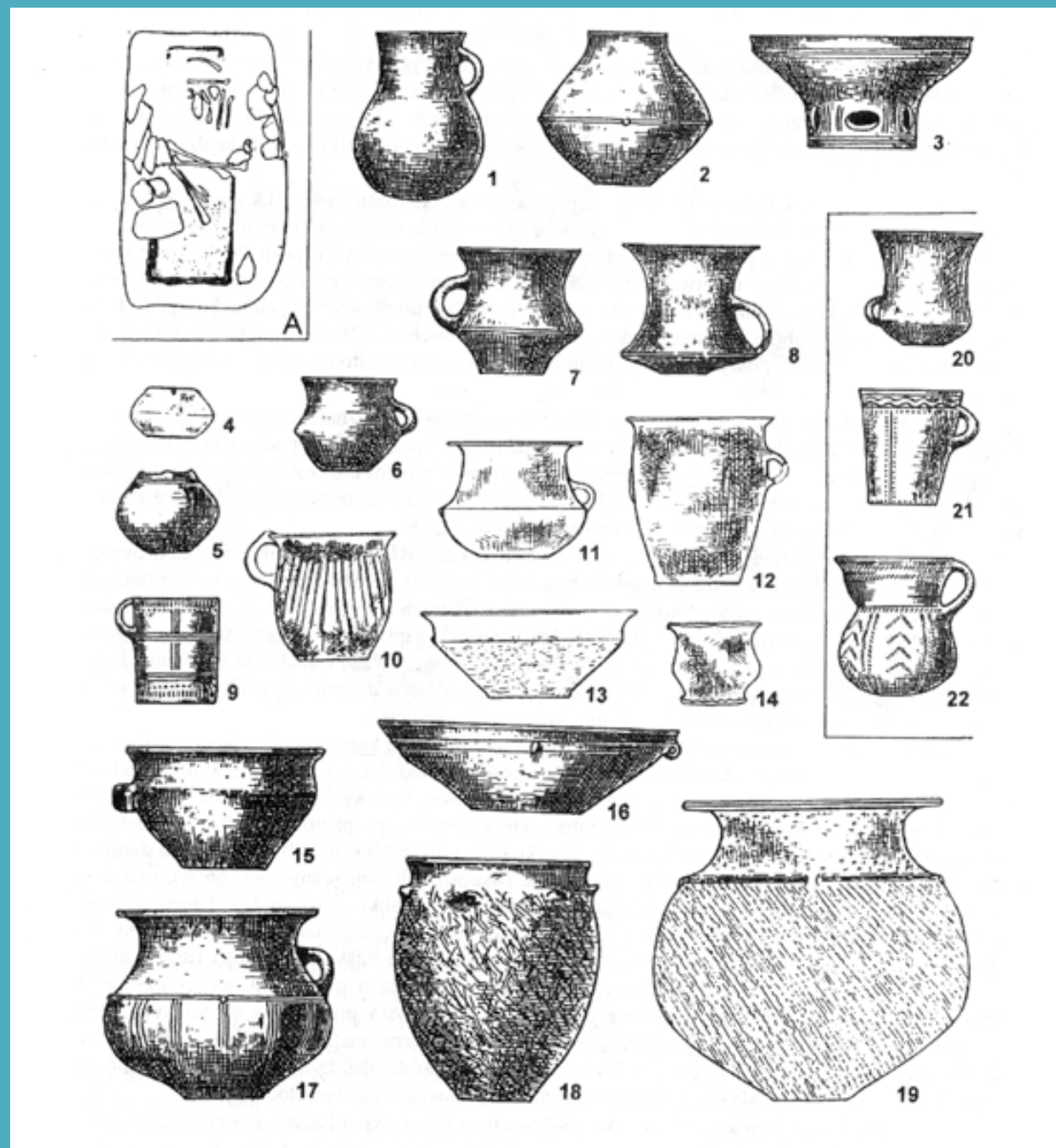
Obrázek 2. Únětice (okr. Praha-západ). Plán Pohřebiště s vyjádřením hustoty hrobů a nejmenších vzájemných vzdáleností na úrovni 5%.

Výbava hrobů:

Hroby v období únětické kultury bývají poměrně bohatě vybaveny. Ve starším období bylo v Čechách zaznamenáno pouze cca 15% hrobů bez výbavy. V mladším období je to cca 26% hrobů.

Ve starším období únětické kultury převažuje mezi hrobovou výbavou keramika (až 83% všech artefaktů v hrobech), která byla ukládána převážně k hlavě, popř. k hlavě a nohám zemřelého. Převládajícím tvarem býval hrnek, dále mísa a džbán, výjimečně amforka nebo pohár. Dále se mezi milodary vyskytuje především štípaná industrie (pazourkové šipky, sekerky), broušená industrie (hlazené sekerky a nátepní destičky), bronzové či měděné předměty (drátěné záušnice, náramky), kostěné předměty (jehlice, hroty).

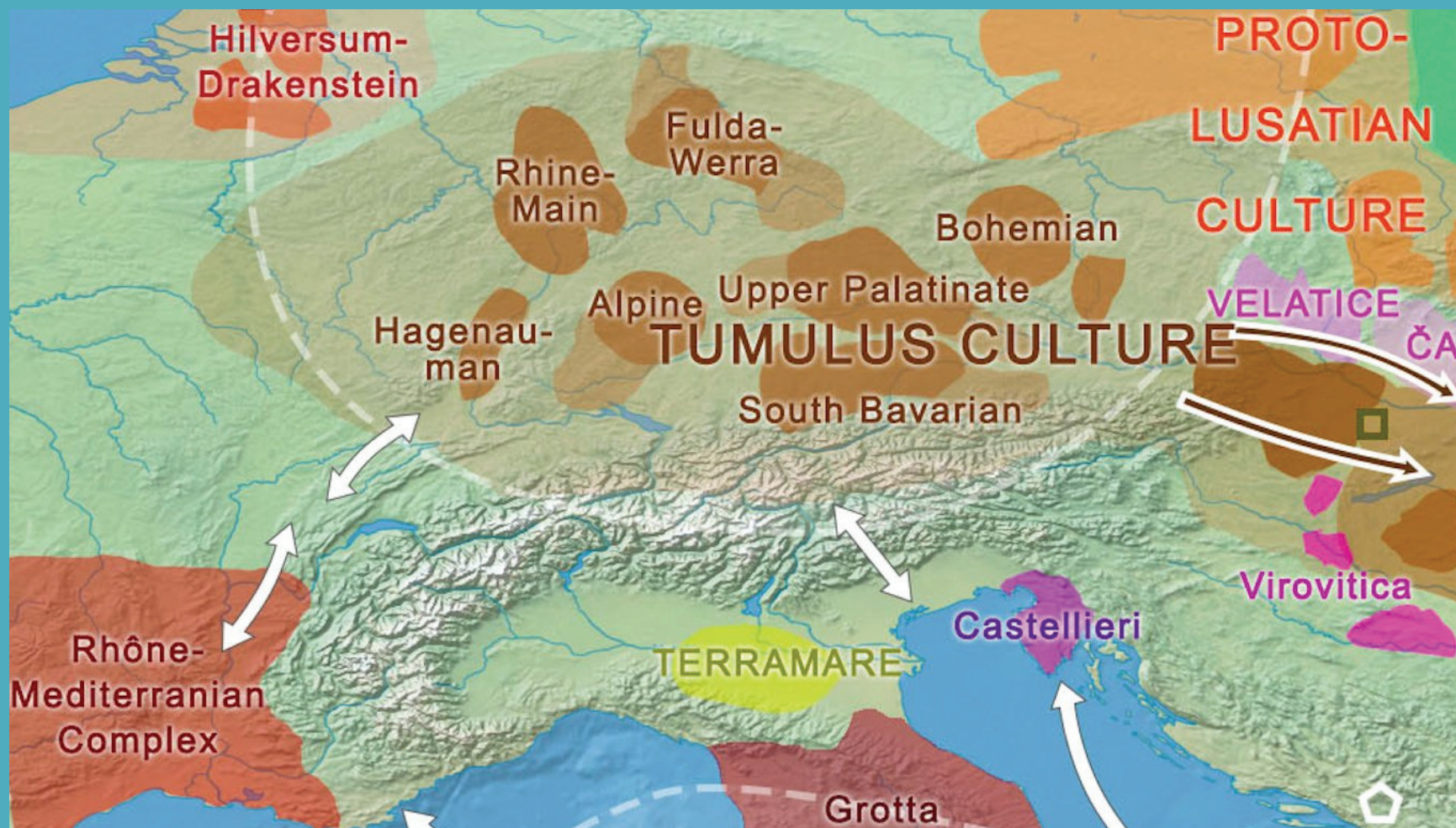
V mladším období únětické kultury převažují bronzové artefakty (až 55% všech artefaktů) následované keramikou. Mezi bronzovými artefakty jsou nejčetněji zastoupeny jehlice různých druhů a záušnice. Dále pak bronzové náramky, náhrdelníky a spirálky.

Mezi keramickými artefakty jsou nejvíce zastoupeny vázičkovité nádoby, pohárky a koflíky.

Střední doba bronzová - Mohylové kultury cca 1600 až 1200 př. n. l.

Mohylové kultury nebo komplex mohylových kultur je komplex příbuzných archeologických skupin. Mohylové kultury vznikly v širší oblasti středního Podunají, odkud se šířily proti proudu Dunaje směrem do severozápadního Německa a severovýchodní Francie.

Na území Česka se mohylové kultury rozšířily ve všech oblastech osídlených ve starší době bronzové. V jižních a západních Čechách byla rozšířena českofalcká mohylová kultura. Ve východních Čechách jsou nálezy z období mohylových kultur vzácné a ostatní osídlená území náležela středodunajské mohylové kultuře, která je typická i pro území Moravy.

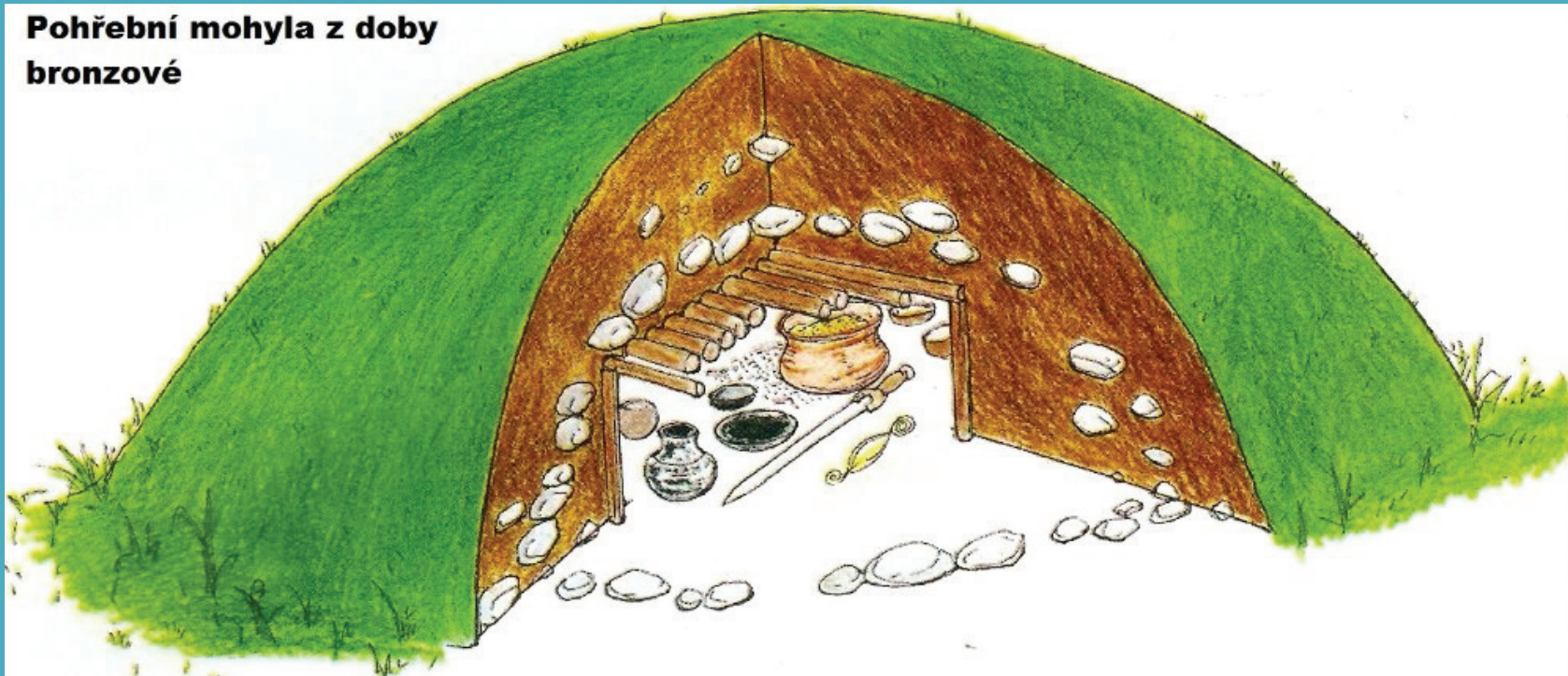
Mohylové kultury ve střední době bronzové, (šikmé šrafování – středodunajská včetně příbuzného soudobého osídlení; svislé šrafování – českofalcká)

Čechy: 1 Meclov-Březí, 2 Horní Metelsko, Podražnice, 3 Vrhavěč, 4 Plzeň-Jíkalka, Plzeň-Nová Hospoda, 5 Dýšina, Ejpovice, Plzeň-Červený Hrádek, 6 Milínov, Štáhlavy, Žákava, 7 Tajanov, 8 Křtěnov, 9 Albrechtice n. Vlt., 10 Řepeč, Sepekov, 11 Plav, 12 Úhošťany, 13 Velká Dobrá, 14 Horní Počaply, 15 Čejetice, 16 Brandýs n. L.-St. Boleslav/Houštka, 17 Velim; Morava: 1 Suchohrdly, 2 Borotice, 3 Vojkovice, 4 Jiříkovice, 5 Velké Hostěradky, 6 Čeložnice, 7 Přítluky, 8 Uherský Brod, 9 Bezměrov, Hradisko u Kroměříže, 10 Olomouc-Slavonín

Hlavní a nejcharakterističtější znak pohřebního ritu MK je vršení mohyl nad hroby. Jde o jev natolik výrazný, že dal jednotný název celému okruhu kultur a skupin ve střední době bronzové, které se od sebe v jiných ohledech liší, ale spojuje je právě tento způsob pohřbívání. Nejrozšířenějším se tento zvyk stal právě ve střední době bronzové v již zmíněném kulturním komplexu MK táhnoucím se od v. Francie až po Karpatskou kotlinu.

Většinou se jedná o kruhové, velmi ploché pahorky, což je odlišuje od mohyl halštatských. Konstrukce může být kamenná, hliněná s kamennou nebo dřevěnou vnitřní konstrukcí. Mohyly měly tvar kruhový či elipsovité o různých průměrech i výškách. Ve střední době bronzové se podoba mohylové stavby zřejmě přizpůsobovala kostrovému či žárovému ritu i společenskému postavení pohřbeného.

**Pohřební mohyla z doby
bronzové**

Ve střední době bronzové panuje v rámci mohylových kultur značná pestrost a nejednotnost pohřebního ritu. Po celou dobu trvání mohylové kultury je ritus birituální. Setkáváme se současně s plochými i mohylovými pohřebišti a v obou druzích se objevují jak žárové, tak kostrové hroby.

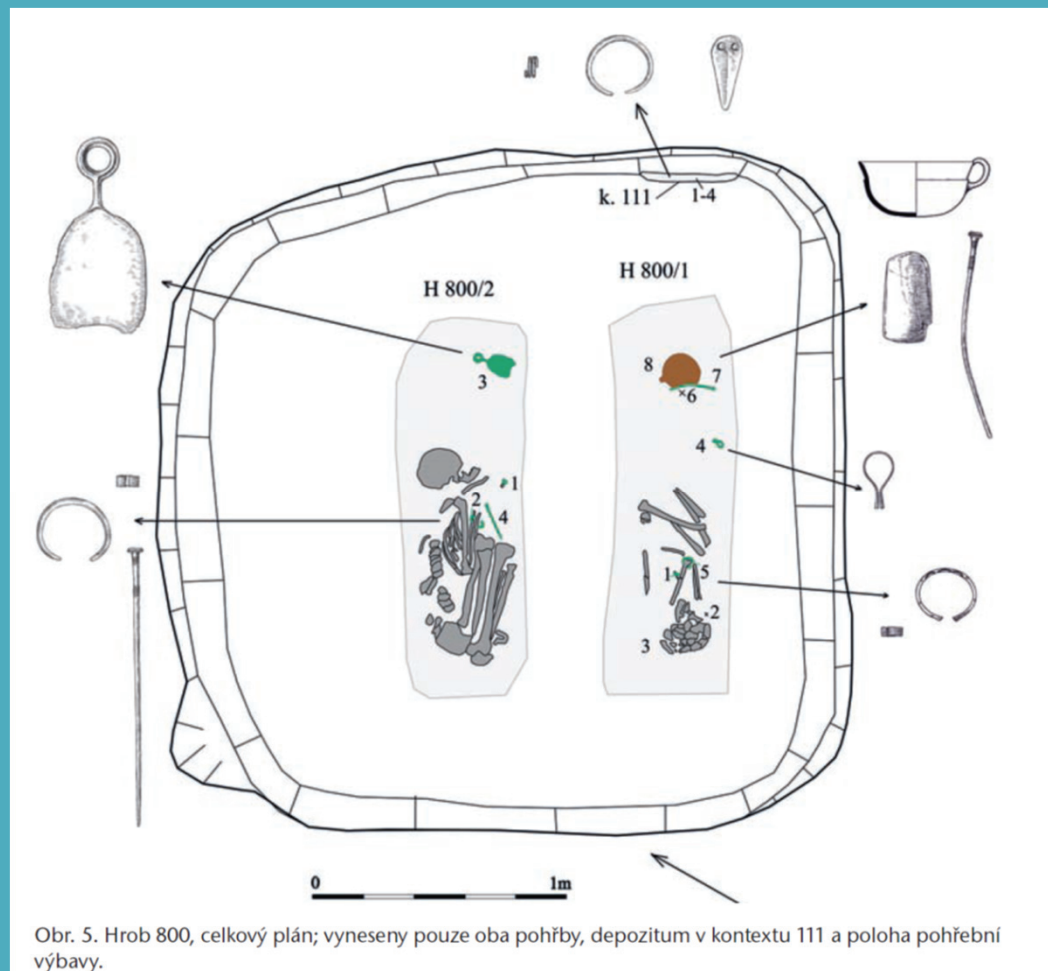
Co se týče hromadného pohřbívání. Zpočátku se vyskytuje jen výjimečně. V pozdějších obdobích jsou pohřby více jedinců v jedné mohyle běžnější. Vzácné jsou pohřby na sídlištích.

U kostrového pohřebního ritu byla těla ukládána v natažené nebo mírně pokrčené poloze, na pravém nebo levém boku do hrobů vydlážděných, obestavovaných nebo překrytých kameny. Pohřby v natažené poloze převládají u středodunajské a českofalcké mohylové kultury a pohřby ve skrčené poloze u karpatské mohylové kultury.

Orientace těl je libovolná a žádná výrazněji nepřevažuje.

Kosterní pozůstatky jsou většinou špatně dochované. Nalézány jsou jen části koster, hlavně lebka, dlouhé kosti, zuby v blízkosti mlodarů konzervovaných patinou, nebo jako otisky v hlíně. Někteří badatelé to vysvětlují tím, že proces rozkladu kostí je podporován kamennou konstrukcí mohyl se snadnějším přístupem vzduchu.

Příklad bohatého kostrového hrobu bez mohylové konstrukce ze střední doby bronzové
odkrytý v roce 2018 v Mikulově.

Fáze 1

Fáze 2

Fáze 3

Fáze 4

Fáze 5

Fáze 6

Obr. 6. Hrob 800, terénní dokumentace, exkavační fáze 1–3.

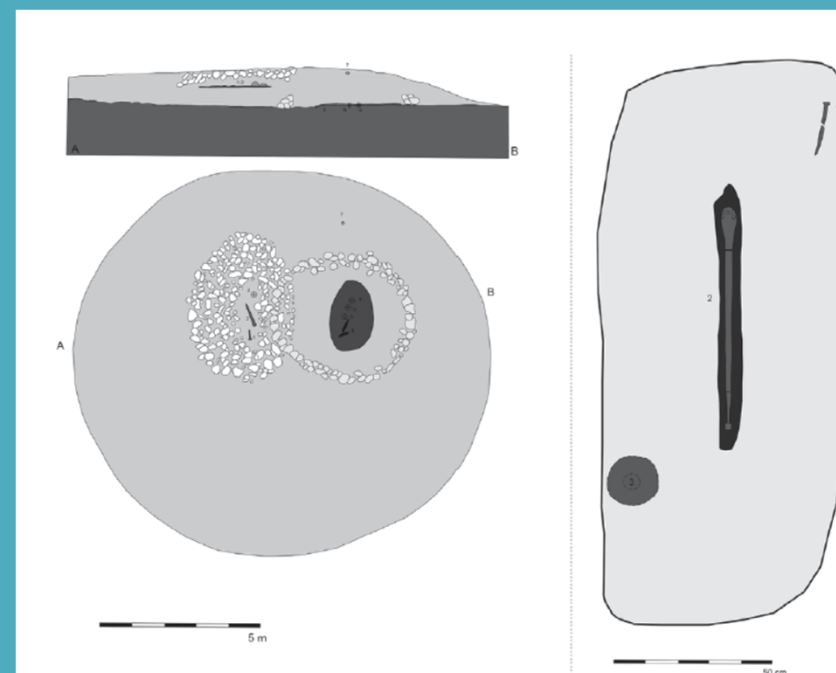
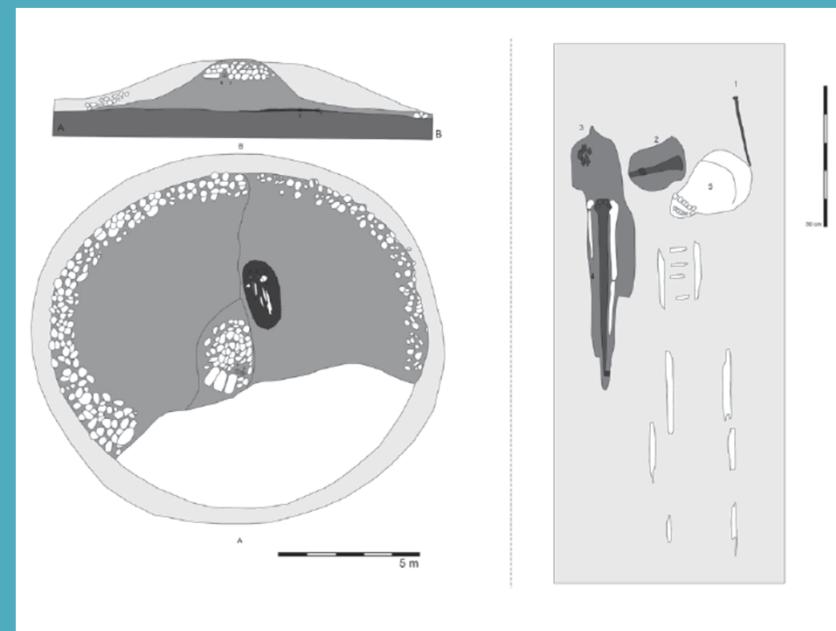
Obr. 7. Hrob 800, terénní dokumentace, exkavační fáze 4–6.

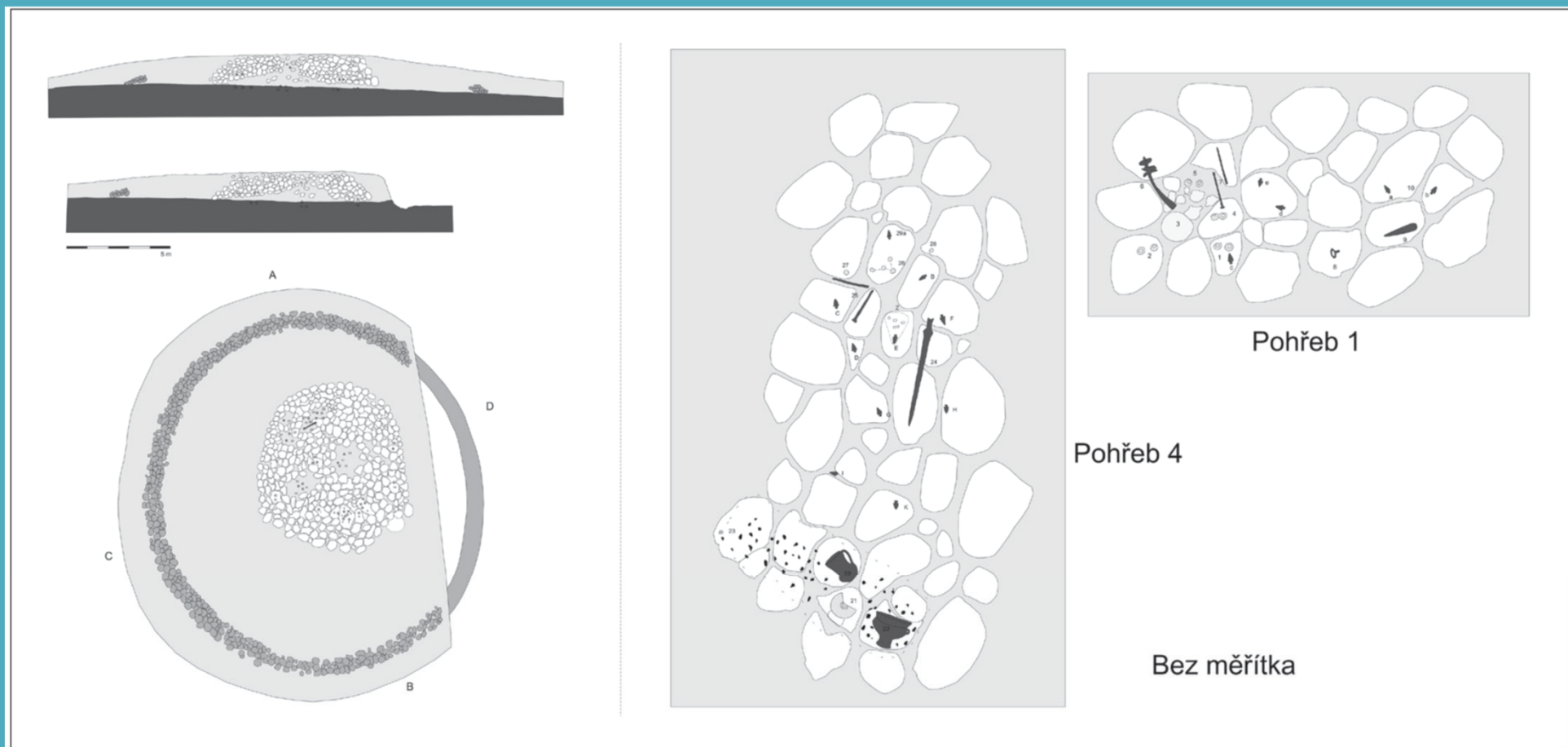
A**B**

Příklad mohyl s kostrovými hroby na lokalitě Sedlec – Hůrka v Čechách.

Obr. 1: Mohylové pohřebiště Sedlec-Hůrka. Digitalizovaný plán F. X. France doplněný o hustotu mohyl vyjádřenou pomocí Kernel Density v programu ESRI ArcMap.

Obr. 4: Mohylové pohřebiště Sedlec-Hůrka. Plán a řezy mohyly č. 39 doplněné půdorysy hrobů se zbraněmi (č. 1 a 4). Digitalizováno podle dokumentace F. X. France (Šaldová ed. 1988).

Žárový pohřební ritus je ve střední době bronzové běžnou formu pohřebního ritu a postupně převažuje.

Typická pro žárové pohřby je velká rozmanitost co se týče počtu, druhu, místa uložení milodarů.

Společné je většinou dodržované pravidlo o ukládání pravděpodobně jen určité části spálených a poté drcených kostí sypaním na určité místo v mohyle.

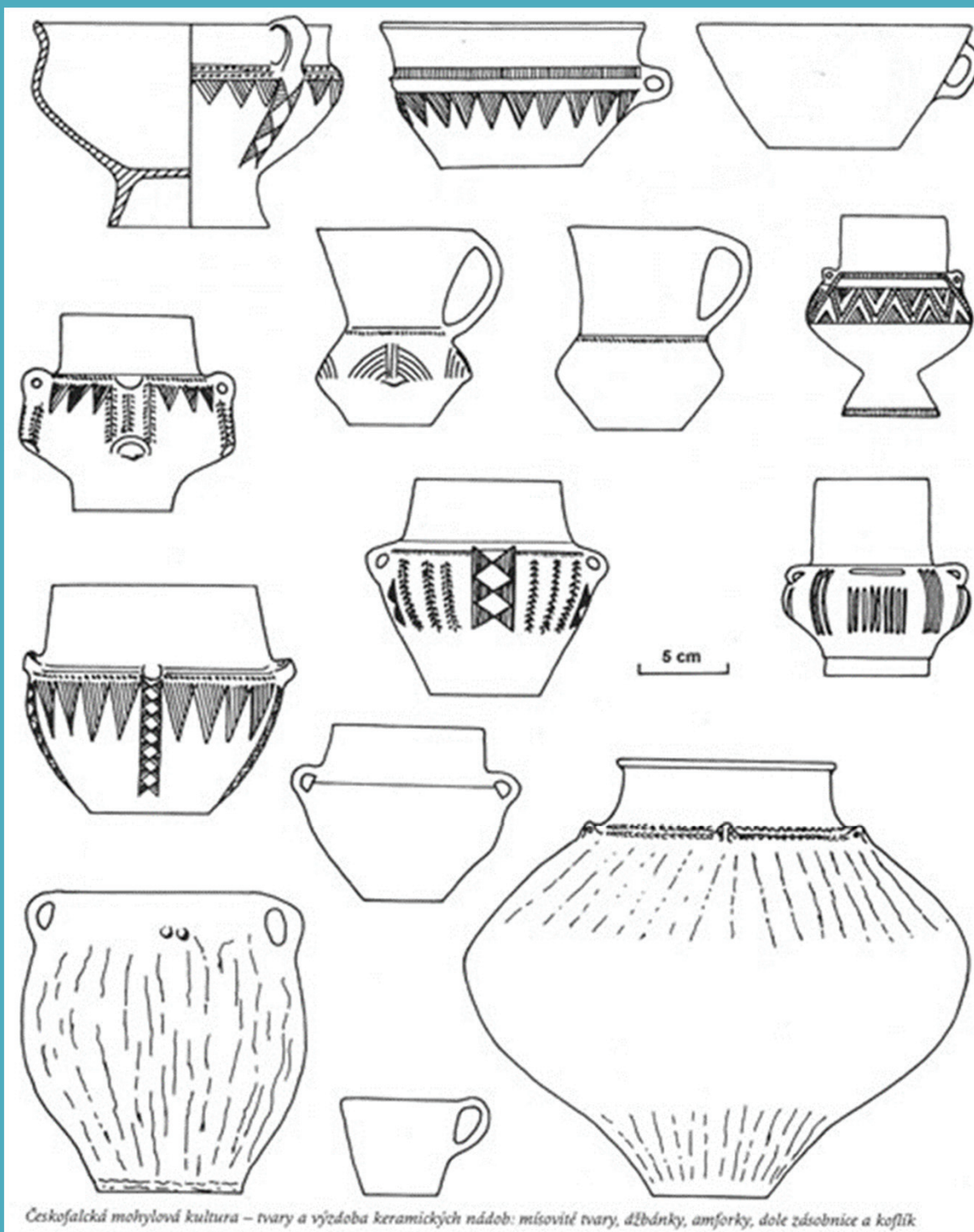
Rozeznáváme několik typů žárových pohřbů:

1. Pohřby uložené na úrovni terénu - zde se nerýsuje hrobová jáma, pozůstatky jsou uloženy buď v násypu mohyly, nebo na původním podloží - tento typ převládá v českofalcké mohylové kultuře je to téměř jediný způsob žárového pohřbu
2. Jámové uložení spálených ostatků - nejčastější forma žárového pohřbu u mohylových kultur - tvary vyhloubených jam jsou nejčastěji nepravidelně okrouhlé, v některých byly zjištěny kameny.
3. Popelnicové hroby - spálené kosti jsou ukládány do nádob. U mohylových kultur není příliš rozšířen. Známý je z pohřebišť karpatské mohylové kultury a z pozdní fáze českofalcké MK.

Výbava hrobů

U mohylových kultur je celkem početná. Dá se hovořit o bohatých hrobech. Vyskytují se milodary jak keramické, tak bronzové.

Z keramiky nalézáme amfory, mísy na nožce, mohylové džbánky, méně zastoupeným sortimentem jsou džbánkovité hrnce, hrnky a koflíky.

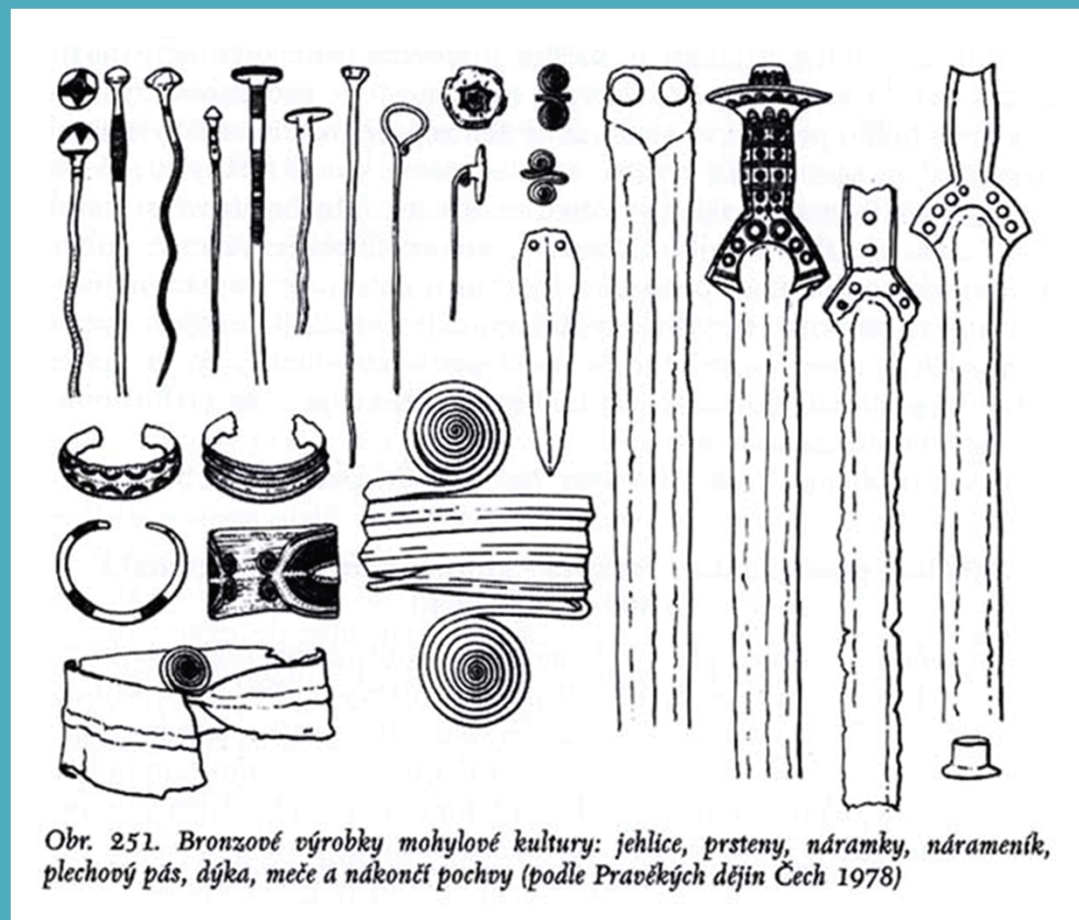
Československá mohylová kultura – tvary a výzdoba keramických nádob: mísovitě tvary, džbánky, amfory, dole zásobnice a koflík

Z bronzových předmětů jsou známy především náramky, které jsou součástí mužských i ženských hrobů. V ženských hrobech převládají ozdoby šatů a šperky. Charakteristické jsou i nálezy dvojice jehlic. Důležitým typem je tyčinkovitý náramek, který je velmi dobře datovatelný. Ze šperků můžeme jmenovat ještě prsteny, závěsky a zřídka i zlaté ozdoby. Mužské hroby obsahovaly typické atributy v podobě dýk, mečů, sekeromlatů či šipek. Zbraně jsou zastoupeny šipkami, bronzovými dýkami, ojediněle meči a výjimečně sekeromlaty a hroty kopí. Z nástrojů známe sekerky, méně nože, břitvy a pinzety.

Šperky (různé druhy náramků, prstenů, náhrdelníky se srdcovitých, kolečkovitých a terčovitých závěsků) a ozdoby šatů měli mrtví na sobě, nástroje a zbraně byly kladeny podél těla, nádoby u nohou a někdy za hlavou nebo v dosahu rukou. Známe i zlaté předměty v hrobech - v porovnání s Čechami výrazně chudší středodunajská a karpatská oblast.

U žárových pohřbů se nádoby, bronz či jiné artefakty kladly přímo na spálené kosti nebo do jejich okolí. Předměty z bronzu nejsou většinou poškozené, což nasvědčuje tomu, že se neúčastnily kremace, ale byly přidány dodatečně.

Mladší doba bronzová – Kultury popelnicových polí cca 1200 až 800 př. n. l.

Pro mladší (a pozdní) dobu bronzovou je typickým pohřebním ritem ukládání spálených pozůstatků do uren – popelnic, podle kterých se kultury takto zacházející se svými mrtvými označují jako kultury popelnicových polí.

Kultury popelnicových polí se dělí na několik kulturních okruhů, hlavní jsou čtyři:

1. Okruh lužické kultury z mladší doby bronzové, který se nachází ve Slezsku, střední Moravě, ve východních Čechách, v Polsku a částečně v Německu.
2. Okruh jihoněmeckých popelnicových polí (hornodunajská popelnicová pole) leží ve středních, severozápadních, jižních a západních Čechách a v Bavorsku (v Čechách rozlišujeme milavečskou a knovízskou kulturu).
3. okruh středodunajských popelnicových polí se rozkládá na jihu Moravy, v Dolním Rakousku, západním Maďarsku, v severní části Slovinska, v Chorvatsku a Srbsku (sem patří velatická kultura, podolská kultura, čakanská kultura).
4. okruh jihovýchodních popelnicových polí (karpatská a dolnodunajská popelnicová pole), které se nalézají na Slovensku a v Maďarsku.

Rozšíření kultur popelnicových polí v mladší a pozdní době bronzové.

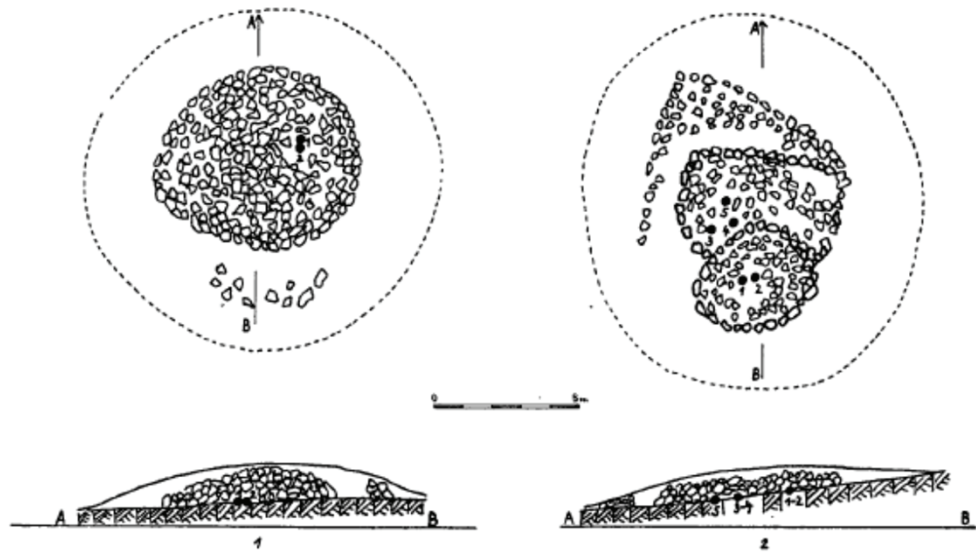

Milavečská kultura cca 1300 až 900 př. n. l.

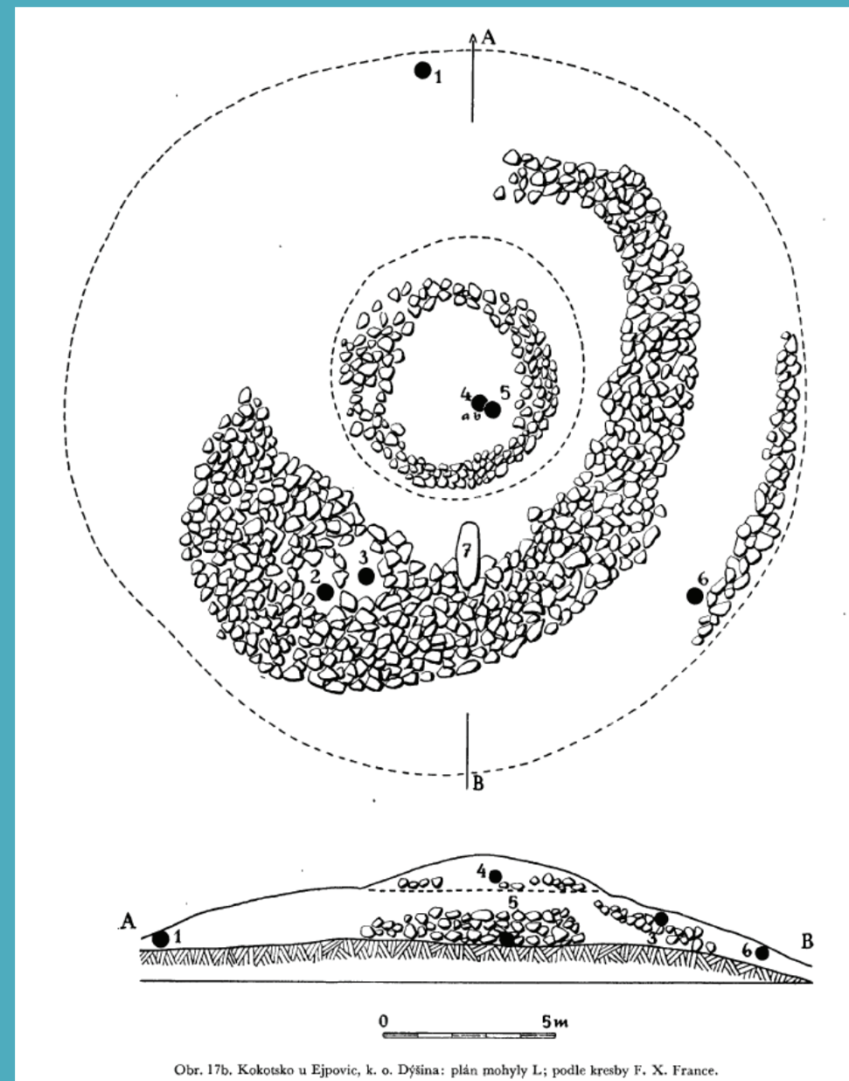
Kultura zabírala území dnešního centrálního Plzeňska, část Karlovarska (Tašovice, Jakubov, Radošov), dále Domažlicko (Milavče) a okolí Horšovského Týna. Je pojmenována podle naleziště v Milavčích u Domažlic.

Pro milavečskou kulturu je typický žárový pohřební ritus pod mohylami. Mohyly mají průměr 6–15 m a výšku do 2,5 m. Typické je ukládání popela do velkých popelnic zapuštěných pod úroveň okolního terénu a jejich překrytí mohylovým náspem. Kolem centrální popelnice kladli nádoby a bronzové předměty: jehlice, náramky, meče, dýky, z nástrojů obvykle sekerky.

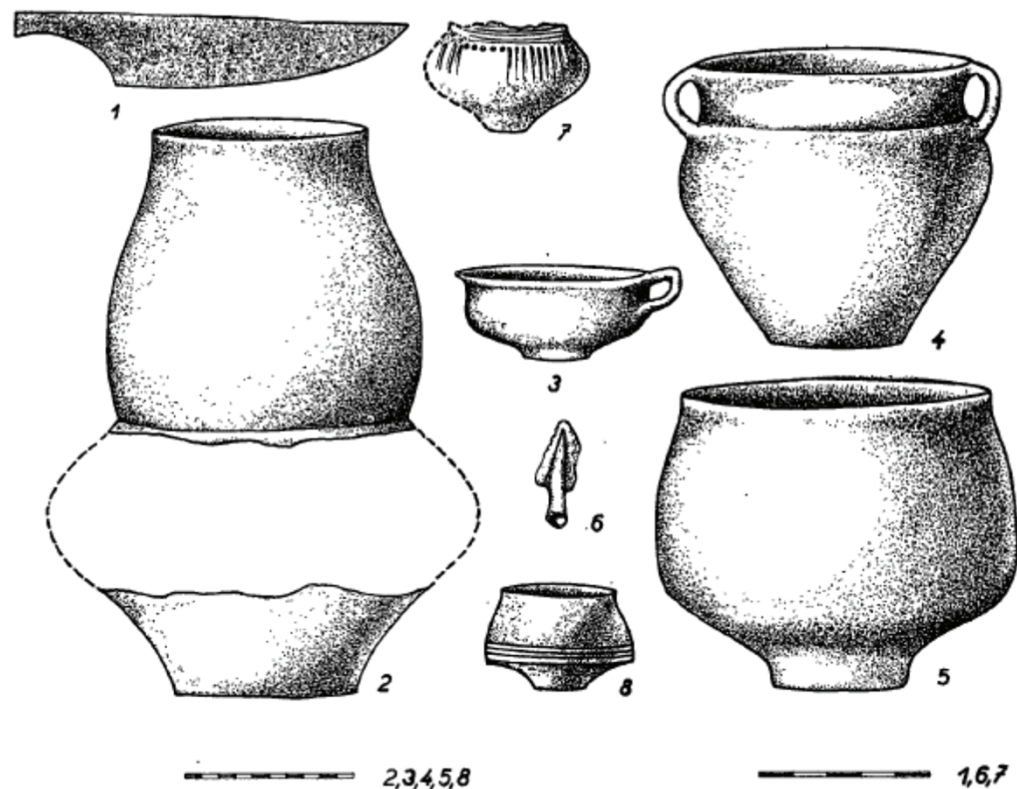

Obr. 15. Kokotsko u Ejovic, k. o. Dýšina: plán mohyly H (1), J (2); podle kresby F. X. France.

Obr. 17b. Kokotsko u Ejovic, k. o. Dýšina: plán mohyly L; podle kresby F. X. France.

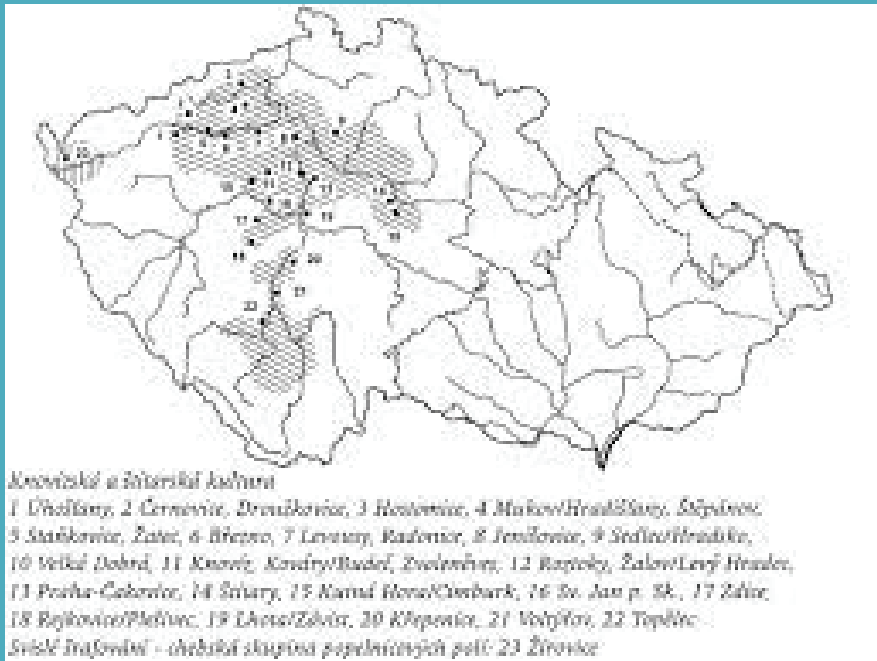
Obr. 31. Kokotsko u Ejovic, k. o. Dýšina: 1—6 z mohyly č. 59; 7 z mohyly č. 57; 8 z mohyly č. 9.

Mohyly milavečské kultury obsahovaly převážně keramiku a kovové předměty.

Knovízská kultura cca 1300 až 900 př. n. l.

Knovízská kultura mladší doby bronzové ve středních Čechách, pojmenovaná podle naleziště Knovíz u Slaného.

Knovízskou kulturu charakterizují plochá žárová pohřebiště. Toto pravidlo však nebylo vždy důsledně dodržováno a na knovízských pohřebištích také nacházíme pohřby pod mohylami a zejména v západních Čechách celé mohylníky.

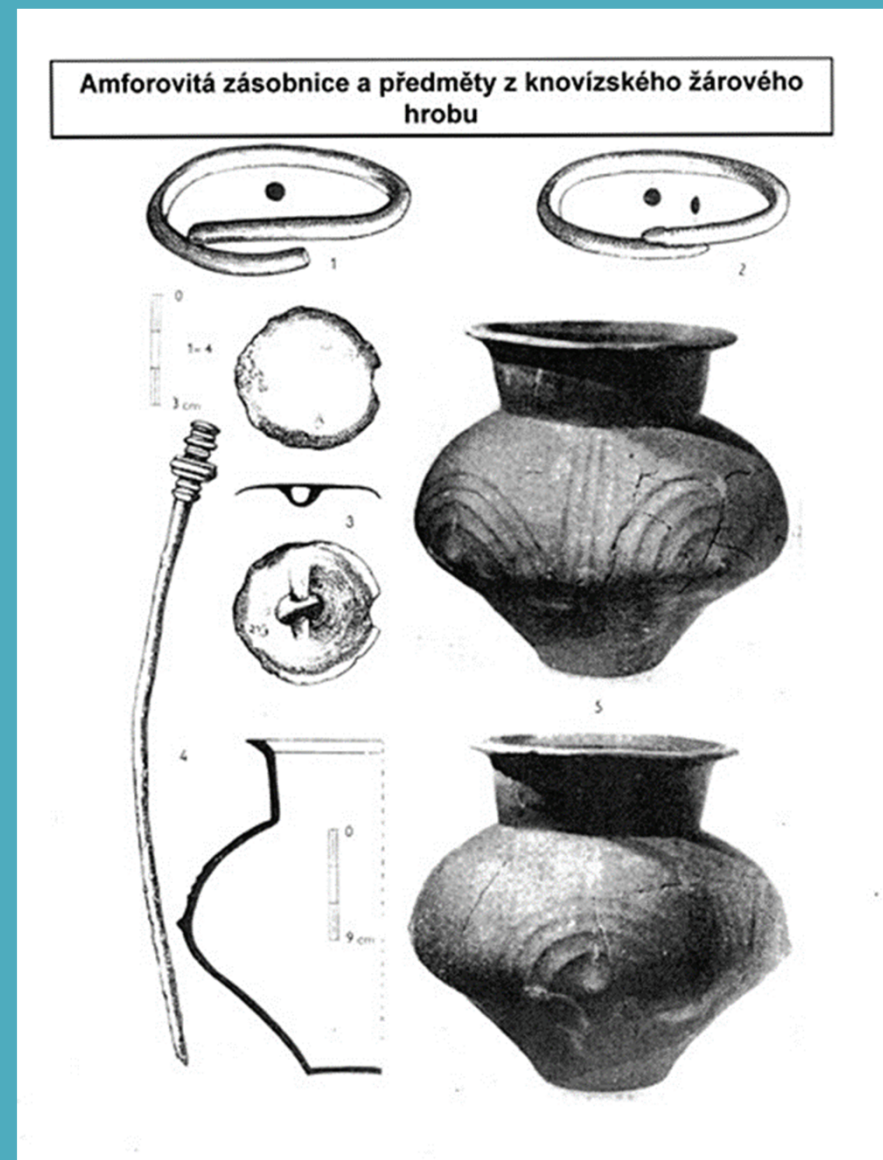
T 48 Knovízská kultura. Žárové hroby.
1 Křepetice o. Příbram, 2 Zdice o. Beroun.

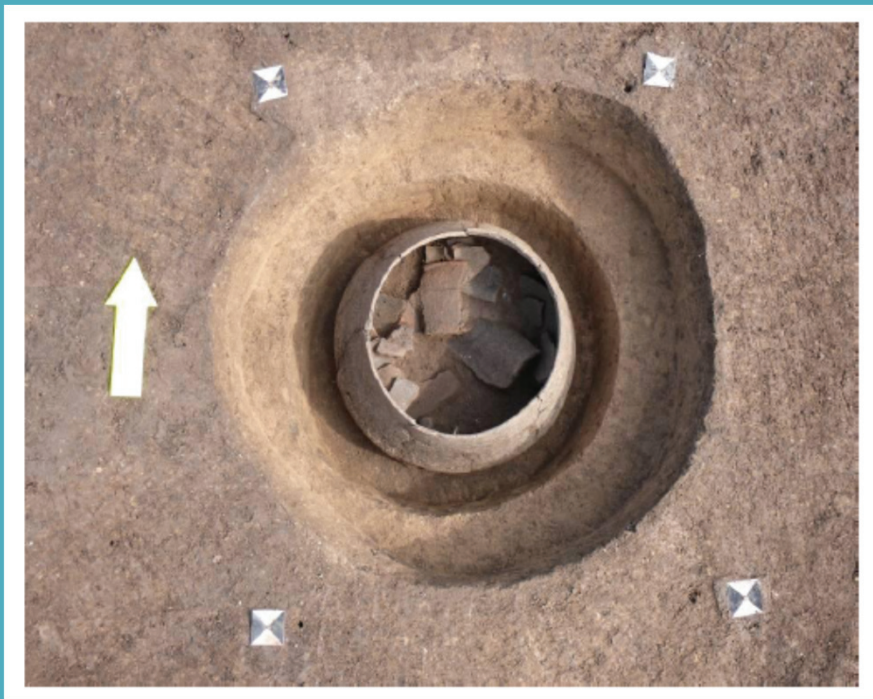
2

Ve starší fázi knovízské kultury je poměrně chudá výbava hrobů. Hroby se objevují většinou bez milodarů. Hroby s bronzovými přídavky jsou vzácné a jsou rozptýleny po celém území knovízské kultury. Hroby vybavené bronzovými předměty se začínají běžně objevovat až v mladších fázích této kultury. Nacházíme nože, jehlice a ucelené soupravy ženských šperků. V pozdní fázi dochází opět k vymizení milodarů z hrobů.

Pohřební ritus převažuje žárový, ale zaznamenáváme i kostrový. Rituální kostrové hroby jsou na knovízském území poměrně běžné. Jejich výskyt je souhlasný s výskytem v sousedních oblastech popelnicových polí severně od Alp. V Čechách jsou ale spíše v menšině oproti popelnicovým pohřbům.

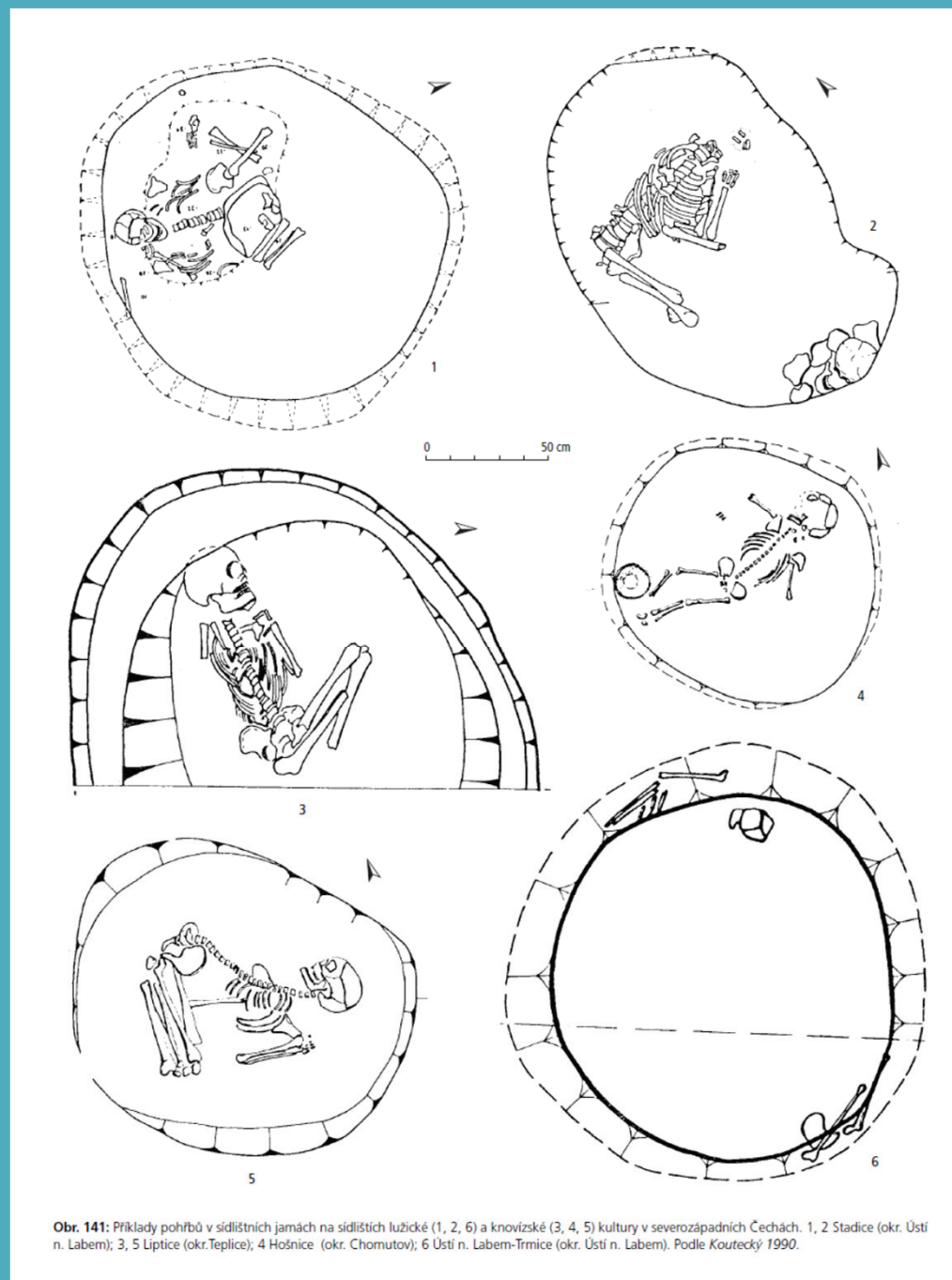

Na území knovízské kultury převládají žárové hroby. Pohřby spálených těl představují řádný ritus. Co se týče základních znaků, nelze mluvit o nějakém vybočování od běžných pohřebních zvyklostí jiných současných společností, které se seskupují pod souhrnný název „kultury popelnicových polí“.

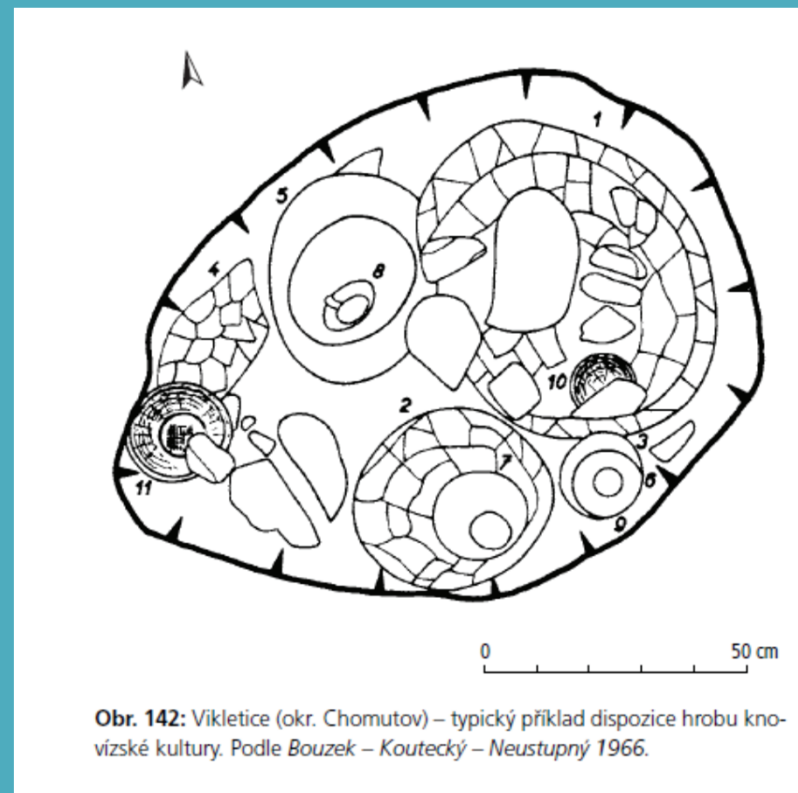
Příklady popelnicových žárových hrobů z lokality Praha – Čakovice, Oderská

Jinak je tomu ale u kostrových pohřbů. Ty se objevují ve dvou různých podobách. Jednak můžeme mluvit o pohřbech celých těl, zároveň ale i o pohřbech částečných. Druhá možnost je však velmi zavádějící. Je těžké rozlišit, v kterých případech se ještě jedná o pohřeb, a v kterých o skutečném pohřbu nelze hovořit. Některé pozůstatky bývají „uloženy“ v jamách, sloužících ke shromažďování sídlištního odpadu. Jsou proto smíchány s poškozenou keramikou, mazanicí, popelem a dalšími odpadky organického původu, zejména zvířecími kostmi. Společným znakem je ukládání kostrových pozůstatků přímo v osadě.

Žárová pohřebiště mají podobný charakter na celém území západního a severního okruhu popelnicových polí v Čechách. Převažují popelnicové hroby. Jako urna mohla posloužit zásobnice, velká dvojkónická nádoba, amfora či další jiný tvar. Tvar jámy a způsob jakým byl hrob uložen, taktéž množství milodarů a jejich způsob uložení, má mnoho variant. Dochází ke spalování lidských ostatků spolu se zvířecími.

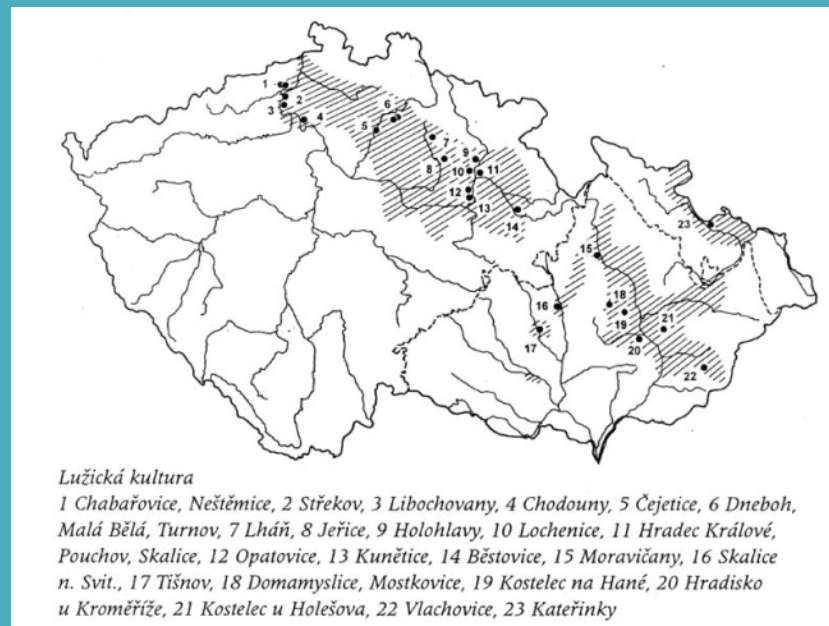
Jako popelnice se nejčastěji uplatňovaly tvary nádob jako je zásobnice nebo okřín. Jako milodar mohla posloužit keramická nádoba nebo bronzový předmět, popřípadě další předměty. Pohřby byly situované uprostřed věnce z řídce osazených kamenů nebo valounů. Vymezený prostor mohl být také tvořen kruhem do červena vypálené země. Vnější označení hrobu máme doložena pomocí kulových jamek v těsné blízkosti urn. Ve způsobu ukládání milodarů je známá značná variabilita.

Lužická kultura cca 1300 až 400 př. n. l.

Lužická kultura, lužický kulturní komplex či kultura lužických popelnicových polí je archeologická kultura doby bronzové a železné a náleží do širší skupiny kultur popelnicových polí, které od mladší doby bronzové sídlily ve velké části Evropy.

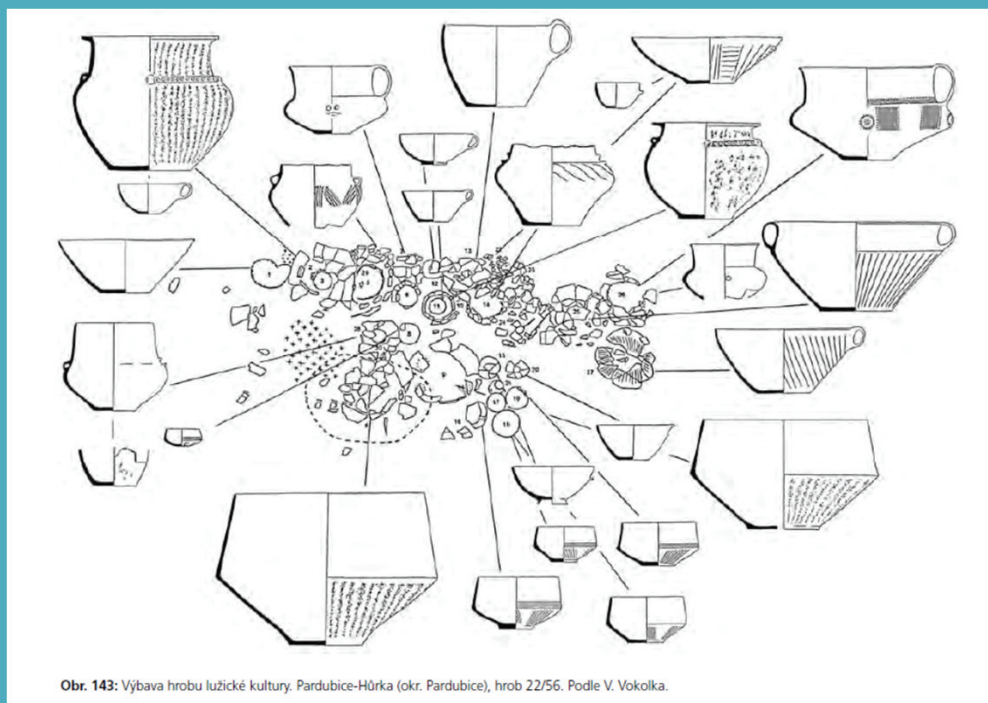
V české literatuře se termín lužická kultura užívá většinou v užším významu pro označení mladobronzové fáze tohoto komplexu kultur.

V celém období lužické kultury probíhalo pohřbívání formou kremace, mrtvý byl spálen na žárovišti s výbavou a pozůstatky uloženy do popelnice/urny. Tento způsob pohřbívání potvrzují přepálené slitky bronzových předmětů. Urnou byl většinou okřín či osudí, tato nádoba byla překryta mísou, kamenem nebo velkým střepem.

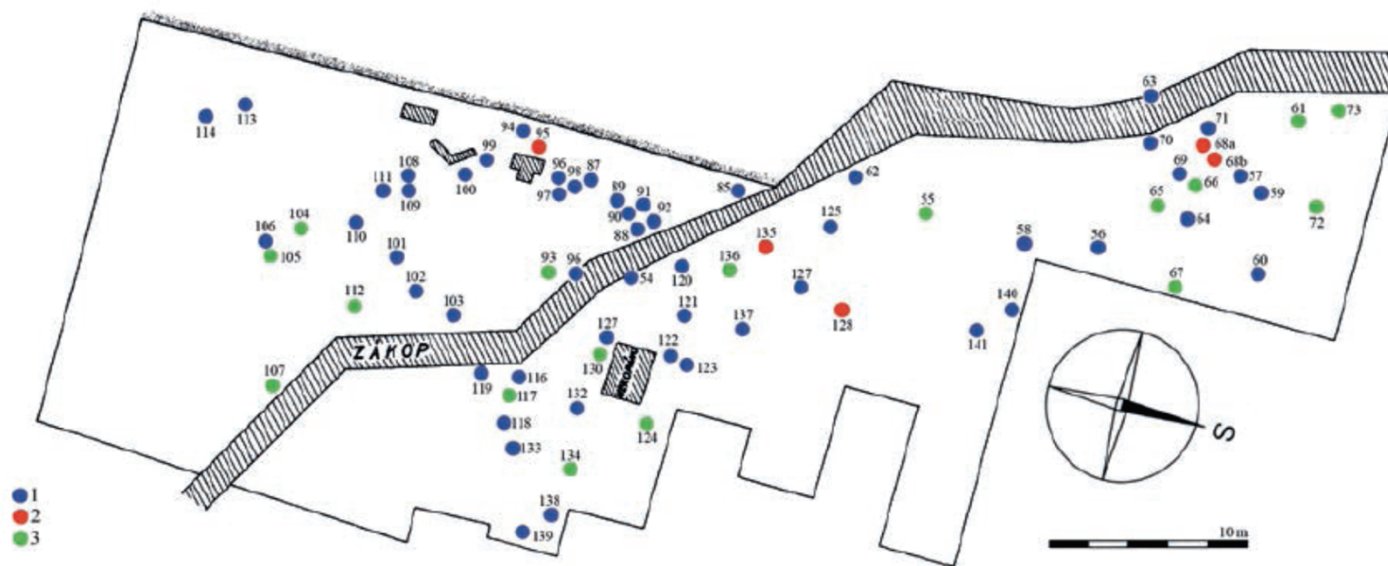
Někdy se objevuje i proražení spodku nádoby, neví se přesně, k čemu měl tento otvor sloužit. Badatelé jej tradičně považovali za otvor pro duši. Spálené kosti zemřelého byly před uložením do urny rozdrceny.

Do hrobu byly společně s urnou uloženy i další keramické nádoby a bronzové předměty. Počet keramických nádob se pohyboval od žádných až do desítek.

Obr. 143: Výbava hrobu lužické kultury. Pardubice-Hůrka (okr. Pardubice), hrob 22/56. Podle V. Vokolka.

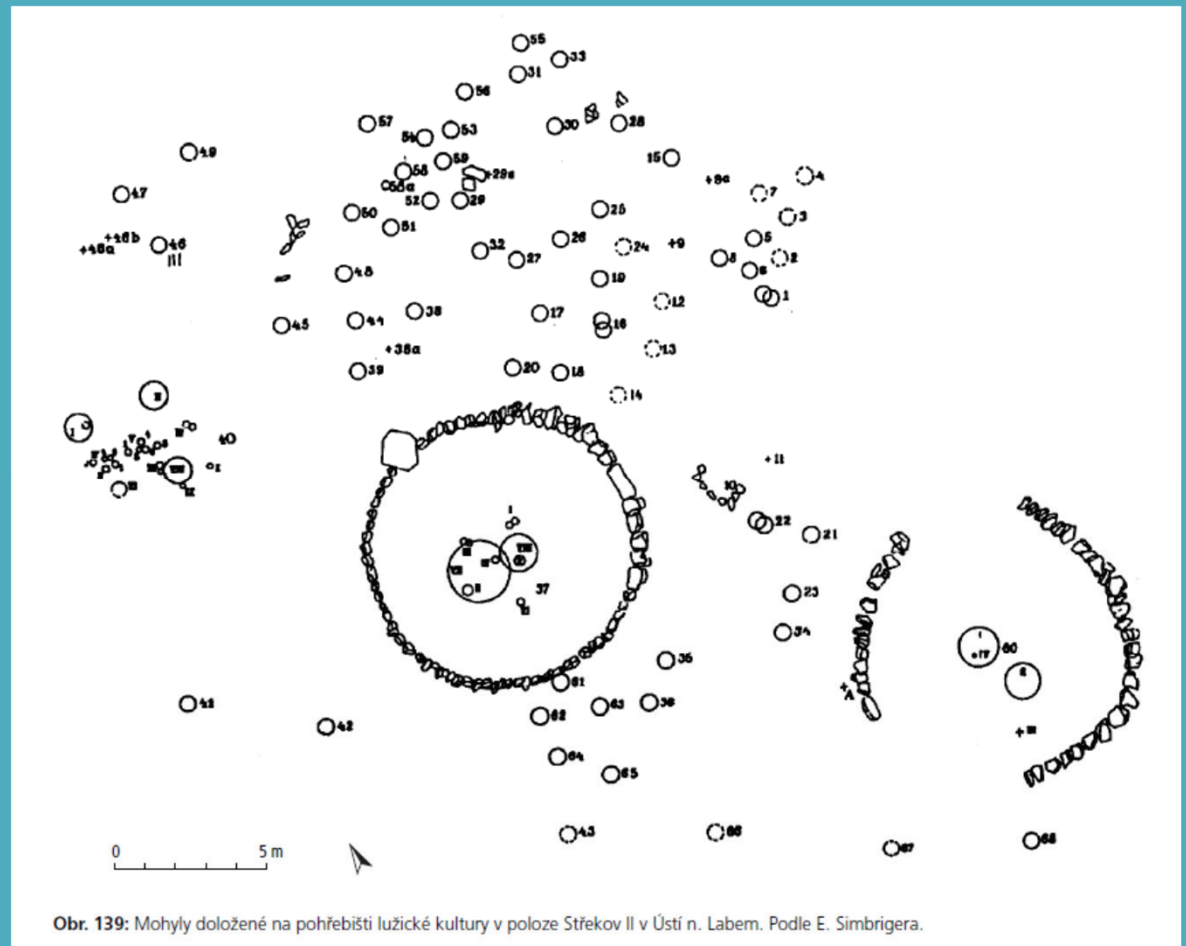
Hroby byly umístěny v nepravidelných řadách či skupinách. Vzdálenost mezi jednotlivými plochými hroby nebyla veliká (cca 1-2 m), když se jednalo o větší vzdálenost, obvykle se uvažuje o hrobech pod mohylami. Na jednom pohřebišti se mohlo nacházet až několik stovek hrobů. V kultuře lidu lužických popelnicových polí se objevují spolu s plochými hroby i mohyly na plochých pohřebištech (Kostelec nad Orlicí, Platěnice, Střekov, Moravičany, Plchůvky, Semechnice, Kunětice ad.). Vedle hrobů či v místech pohřebišť se našla žároviště, ale objevují se zřídka.

Obr. 20. Blíže neurčený výsek jižní části plochy pohřebišť v Opavě – Kateřinkách. 1: hroby lužické fáze; 2: hroby slezské fáze; 3: neurčeno (autor: Jisl a Juchelka).

Zvláštním charakterem v kultuře popelnicových polí vynikají „knížecí hroby“. V lužickém okruhu je jich doloženo velice málo. V Běstovicích byla velká mohyla, pod kterou byl pravděpodobně pohřben příslušník vyšších společenských vrstev, do pláště této mohyly byly zapuštěny později další hroby, patrně se jednalo o jeho příbuzné. Nejde o pravou „knížecí“ mohylu, ale spíše o „kolektivní“ mohylu.

Na pohřebišti Střekov II byly nalezeny zbytky mohyl s kamennými věnci a v Libochovanech hroby s kamennými skříňkami. Dva komorové hroby se objevily v Chodounech.

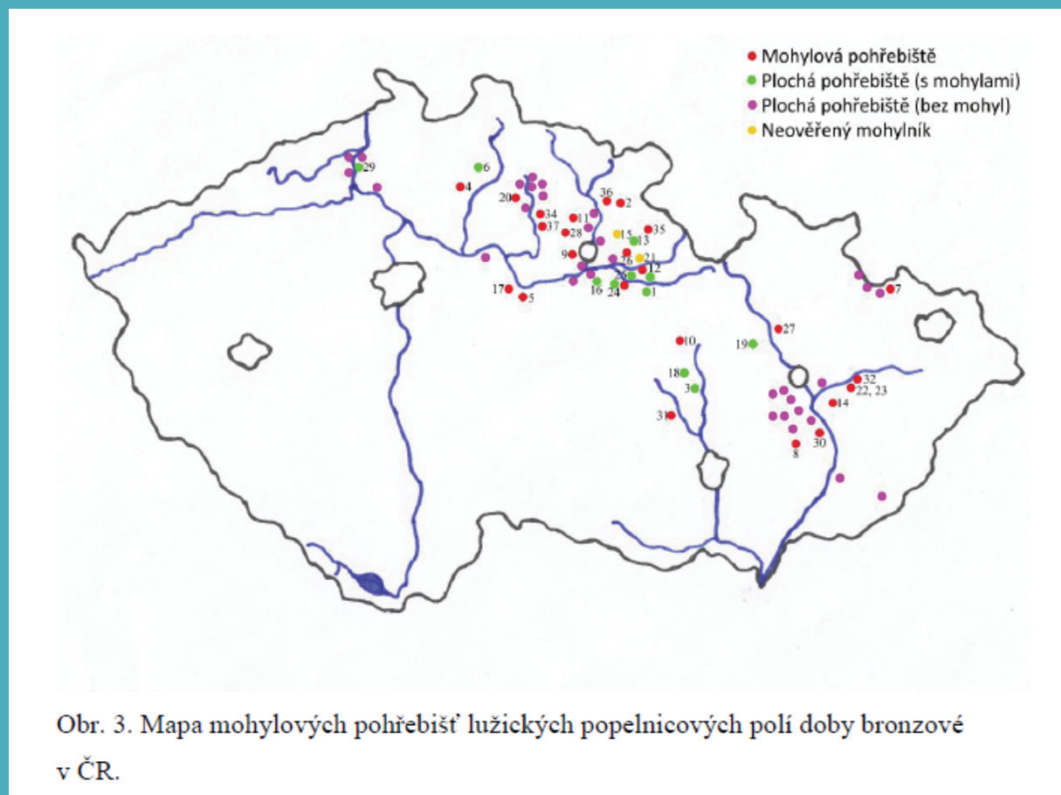
Žárové hroby jsou uloženy v obdélných nebo oválných jamách, podobných rozměrů jako u kostrových hrobů. Spálené pozůstatky jsou rozptýleny okolo urny nebo uloženy v urně. Menší skupiny mrtvých byly pohřbívány nejen do amfor, okřínů (dvojkónických nádob) a hrnců, ale také do zásobnic. Není vyloučeno, že se mohlo jednat o pohřby významných osob, nasvědčuje tomu jejich časté vyloupení. Počet nádob v hrobech je proměnlivý od jedné do desítek. Bronzové předměty byly ukládány buď do urny/popelnice, nebo do její blízkosti na kameny. Nacházejí se často ve formě slitků, protože při kremaci prošly žárem. Mimo jiné se setkáváme i s jinými variantami úpravy hrobů – např. se objevují hroby umístěné v nevelkém dolíku místo do jámy. Uvádí se, že v mladší době bronzové se zčásti přestalo pohřbívát pod mohylami, výjimkou jsou Vlachovice, Tichov a Stavenice.

Nacházíme i lidské pozůstatky na sídlištích v různých polohách a kontextech.

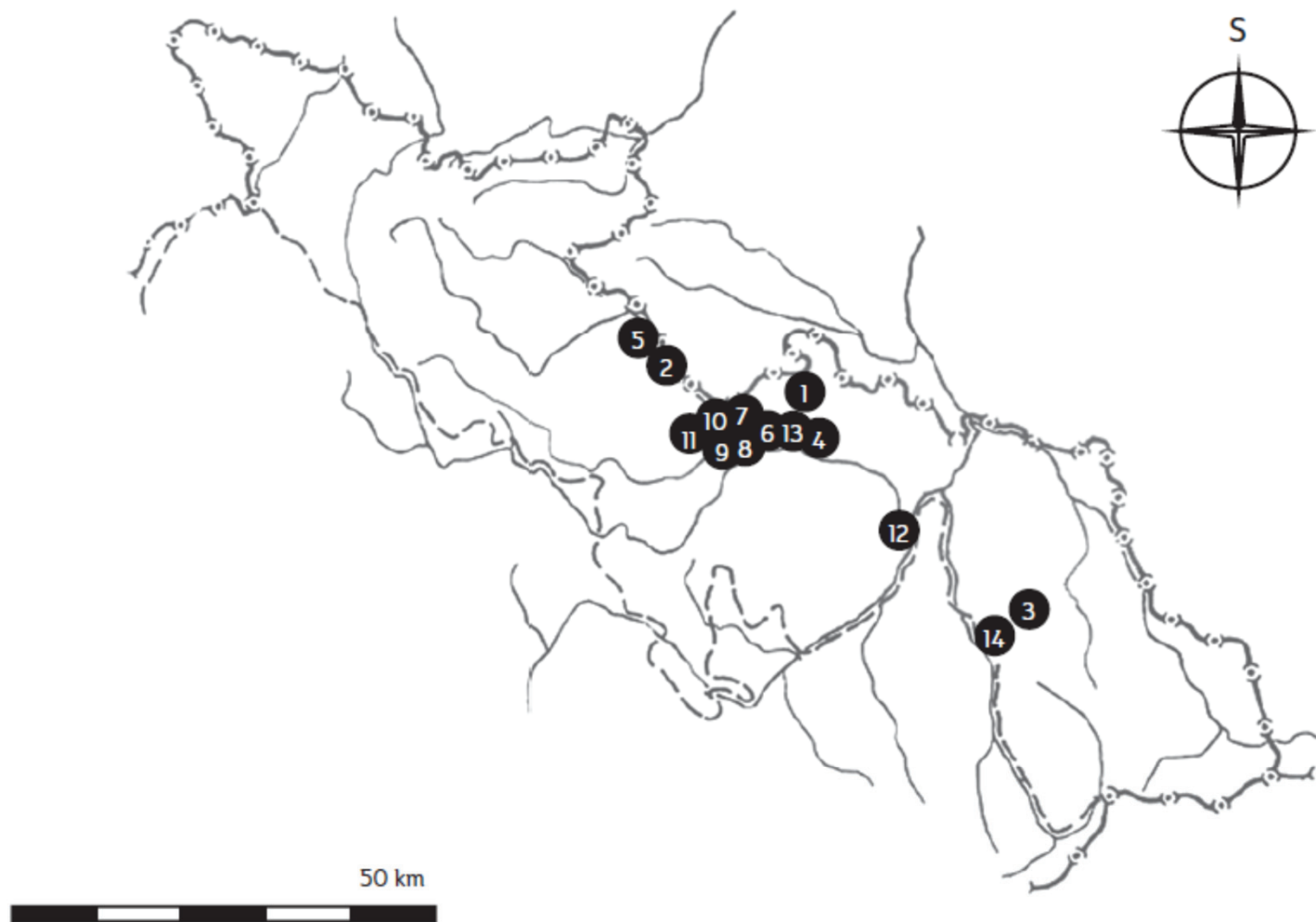
Obr. 26: Velké Hoštice. „Za humny“. Detail pohřbu v sídlištní jámě (obj. 526) KLPP. *Abb. 26: Velké Hoštice. „Za humny“.*

Z lužické kultury jsou mohyly známy, ale většinou se kladou do starších období jako relikty středobronzové tradice. Mohyly se objevují na rozsáhlých pohřebištích, jsou umístěny ve větší vzdálenosti od sebe a rozmístěny do nepravidelných skupin. Mezi mohylami se nacházejí také žárové ploché hroby. Podle názoru badatelů se pravděpodobně jednalo o pohřby rodinných příslušníků. V centru pohřebiště byli obvykle uloženi výše postavení lidé, mezi mohylami jsou někdy rozmístěny menší mohylky (Střekov). Ústřední hrob byl překryt mohylovým náspem, někdy bývá chráněn kamenným závalem (Čejeticky). Na Moravě např. v Kostelci u Holešova byly žárové hroby jámové i popelníkové v mohylách, nachází se zde 100-120 mohyl ve 12 skupinách.

1 Běstovice, 2 Běstviny, 3 Bořitov, 4 Čejetice, 5 Červené Pečky, 6 Čistá, 7 Hněvošice, 8 Honětice, 9 Hvozdnice, 10 Jevíčko-město, 11 Jeřice, 12 Koldín, 13 Kostelec nad Orlicí, 14 Kostelec u Holešova, 15 Králova Lhota, 16 Kunětice, 17 Libodřice, 18 Lysice, 19 Moravičany, 20 Nadslav, 21 Ostašovice, 22 Pavlovice-Pálenina, 23 Pavlovice-Záhoří, 24 Platěnice, 25 Plchůvky, 26 Semechnice, 27 Stavenice, 28 Stračovská Lhota, 29 Střekov, 30 Sulimov, 31 Tišnov, 32 Týn nad Bečvou, 33 Uhersko, 34 Velešice, 35 Vojenice, 36 Volovka, 37 Vysoké Veselí

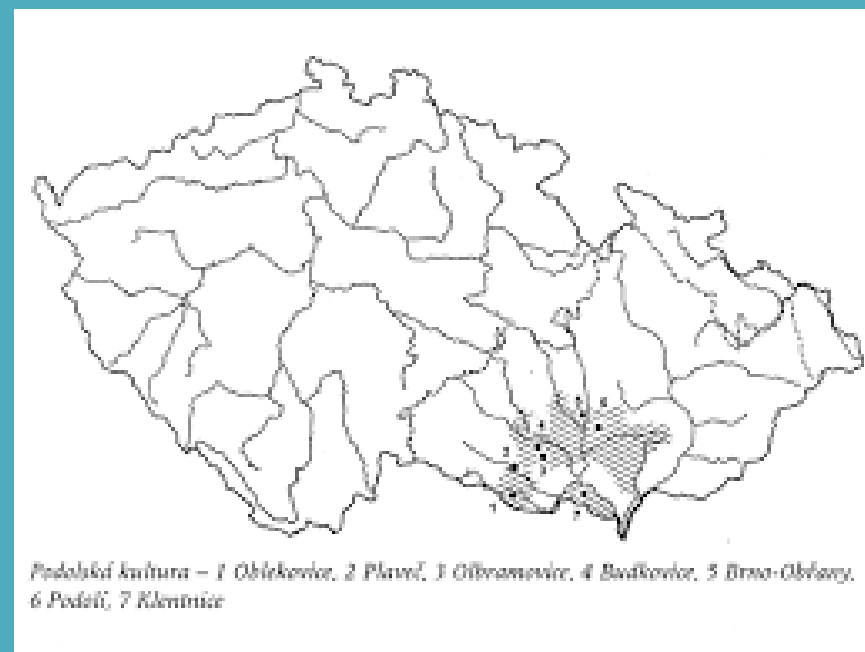
Obr. 3. Mapa mohylových pohřebišť lužických popelníkových polí doby bronzové v ČR.

Obr. 19. Pohřebiště lužické kultury v českém Slezsku. 1: Hněvošice; 2: Holasovice; 3: Komorní Lhotka; 4: Kravaře; 5: Krnov – Opavské předměstí; 6: Opava – Malé Hoštice; 7: Opava – Kateřinky; 8: Opava – Město; 9: Opava – Slavkov; 10: Opava – Vávrovice; 11: Opava – Vlaštovičky/Jarkovice; 12: Ostrava – Třebovice; 13: Velké Hoštice; 14: Vyšní Lhoty.

Kultury středodunajských popelnicových polí

Velatická (1250 – 1000 př. n. l.) a podolská fáze (1000 – 750 př. n. l.)

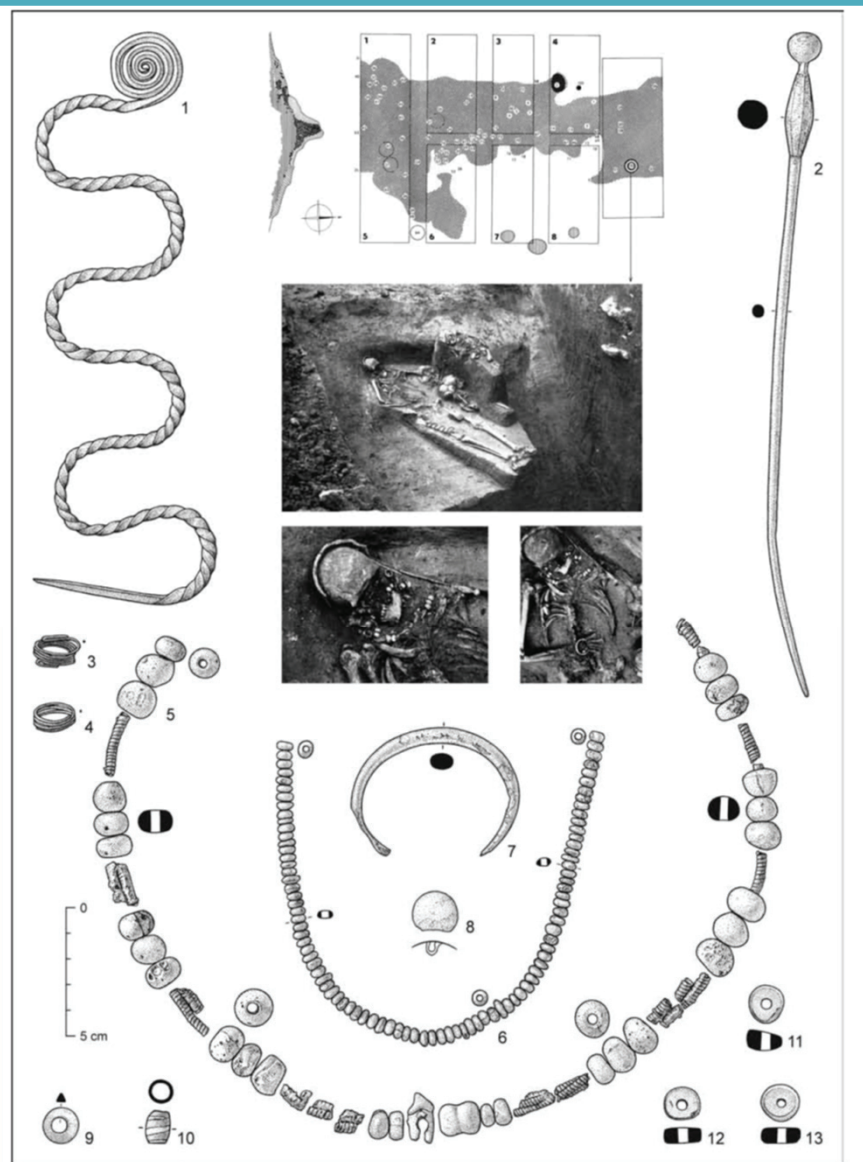

Standardní jsou ploché žárové hroby na pohřebištích. Nejčastěji urnového (popelnicového) typu. Ve starší fázi se vyskytují i jamkové žárové hroby, kterých však postupně ubývá. V některých případech známe patrně zbytky po mohylách v podobě kamenného věnce kolem hrobu. Z výbavy převažuje keramika a předměty z bronzu. V pozdějším období se objevují v honosných hrobech předměty ze železa. Vzácné jsou artefakty ze skla, jantaru či zlata.

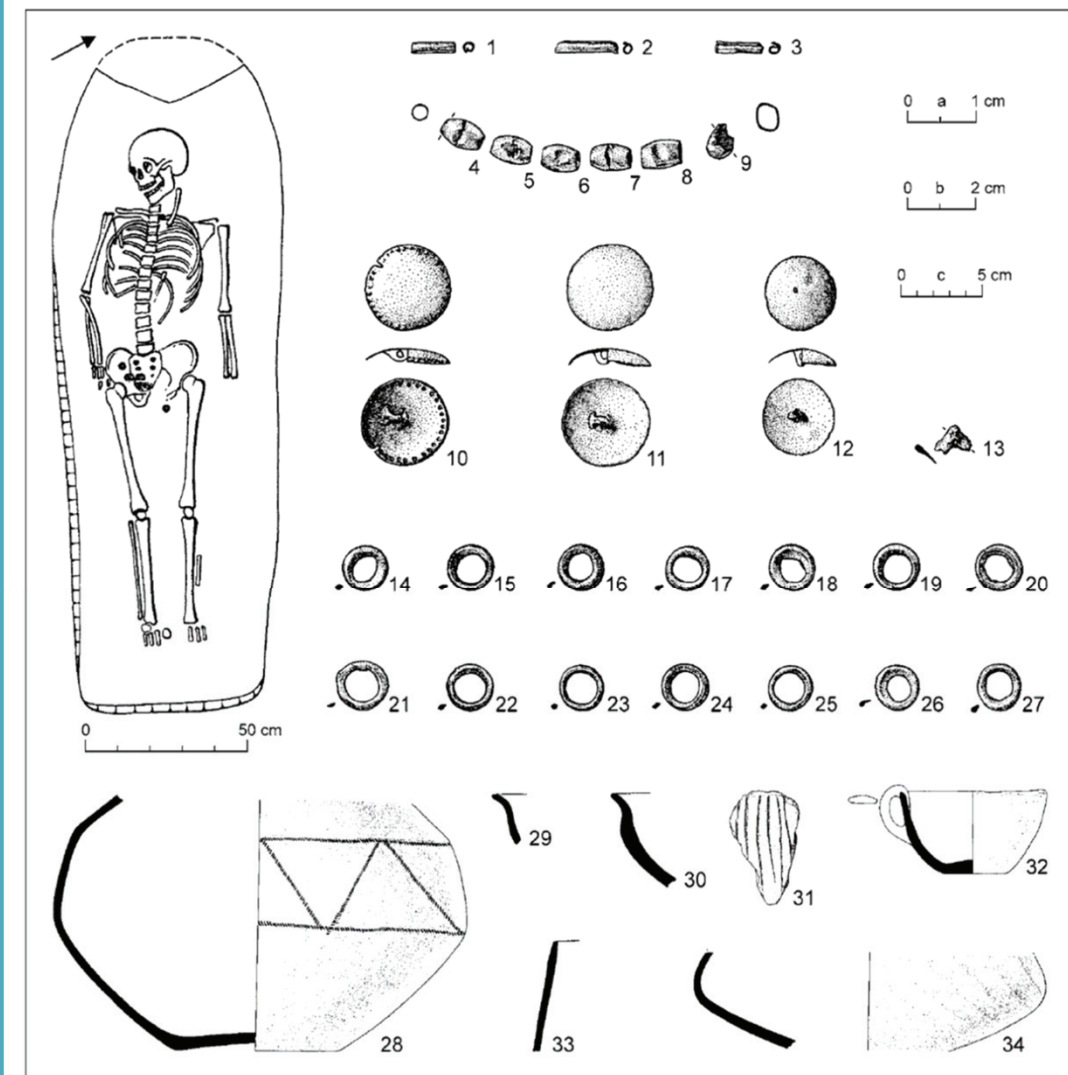
Ojedinele se objevují tzv. „velmožské hroby“ pod velkými mohylami mimo pohřebiště nebo v rámci pohřebišť (Velatice, Smolín, Ivančice).

Zaznamenáváme i nálezy v sídlištních objektech často nerituální povahy.

V závěru pozdní doby bronzové se objevují i kostrové hroby uložené v natažené poloze a zpravidla bohatě vybavené.

Obr. 2. Blučina-Cezavy, okr. Brno-venkov. Hrob 132 (podle Tihelka 1969, tab. III; XXXVIII; XXXIX; Stuchlík 1996, tab. 38, upraveno).

Obr. 4. Brno-Líšeň, Holzova ulice, okr. Brno-město. Hrob a nálezy z něj (podle Stuchlík/Štrof 2004, obr. 1-3, upraveno).
Měřítko: a - 1-9; b - 10-27; c - 28-34.